

יד
מהר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדה תימן

נמסר במוצש"ק
וישלה
כסלו ה'תשע"ג ב'שכ"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

מקום הנחת מנורת חנוכה וגובה הנחתה, כפי מנהג ק"ק תימן יע"א.
זיופים בשמן זית והבעיות הכשרותיות שבהם.
הבנה בדברי מהרי"ץ זיע"א, בהקדמתו לתכלאל ובשו"ת פעו"צ, בעניין קבלת הוראות רבינו הרמב"ם בהלכות ובנוסחאות, כשמאידך פסק שלא כהרמב"ם בעניינים רבים.
דוגמאות לכך בהלכות חנוכה. והבנה יסודית במגמת מהרי"ץ בחיבוריו.
נוסח ברכת ההדלקה, ומה ההבדל בין 'להדליק נר חנוכה' לבין 'להדליק נר שלחננוכה'.
עניין הדלקת נר חנוכה בשמן ופתילה.
ותשובה לטוענים שנוסחתינו אינה טובה עפ"י הסוד.
השלמה בעניין עניית אמר אחר ברכות ש"צ בתפילה אחת, דחיית דברי כותב התשובה, ודבריו התמוהים שנכתבו בפירושו על הרמב"ם בעניין זה.
סיבת קלקולם של כת הדרדעים ורבניהם, מדוע דוקא הם נמשכו אחר הרמב"ם, ושחכמות חיצוניות גורמות להבנה שטחית בלימוד תוה"ק.
הזמנת הציבור לחתונת הבה"ח שאול הי"ו, בן מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א.
חלק השו"ת.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור – 312

**ניתן להקדיש כל שיעור
להצלחה, לרפואה, או לעילוי נשמת
פרטים בטלפון: 050-4140741
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים,
ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אכי"ר.**

מקום הנחת מנורת חנוכה וגובה הנחתה, כפי מנהג ק"ק תימן יע"א.

כתב מהרי"ץ ובע"ז חיים מהדורא בתרא ח"א דף שכ"ט ע"ב, נר חנוכה, מניחו בטפח הסמוך לפתח. וכתב שו"ע וז"ל, מניחו למעלה משלשה טפחים, ומצוה להניחו למטה מעשרה טפחים. ואם הניחו למעלה מעשרה טפחים, יצא. מתקנת חז"ל מעיקרא, בזמן החשמונאים ובדורות ההם, הדליקו מחוץ לבית, בטפח הסמוך לפתח. מה גובה הנחת המנורה? אומר השו"ע, שיהיה למעלה משלשה טפחים. כי תוך שלשה טפחים, זה כמי שמניח על הארץ. אבל, מצוה להניחו למטה מעשרה טפחים. ואם הניחו למעלה מעשרה טפחים, יצא. כי רק למעלה מעשרים אמה, פסול. אבל פחות מעשרים אמה, כשר. אולם לכתחילה, לפי דעת מרן, צריך להניחה פחות מעשרה טפחים. דהיינו, בין שלשה לעשרה. מהרי"ץ מביא את דבריו וכותב אחרי כן, כך, וכתב גור אריה, ולדעת הרי"ף והרמב"ם ומרדכי והעיטור וראבי"ה, הביאם בית יוסף, מצוה לכתחילה בין בתוך עשרה בין למעלה מעשרה, עד עשרים אמה. דהיינו, אין שום הבדל. זה לא שיש יותר מצוה או הידור, להניחה פחות מעשרה. אלא, אפשר להניחה גם בגובה שבעה טפחים, או שלוש אמות, או אפי' עשר אמות. בכל כה"ג, המצוה היא לכתחילה.

ממשיך מהרי"ץ ואומר, ובסדר היום כתב, דמצוה מעשרה טפחים עד שמונה עשרה, שכן גבהה של מנורה, שמונה עשרה טפחים, עכ"ל. כידוע, מנורת בית המקדש היתה בגובה י"ח טפחים, הדבר רמוז במלה זוה', בפסוק זוה מעשה המנורה. זוה', בגימטריא י"ח.

א"כ כיצד מהרי"ץ מכריע? לכאורה יש פה שלוש דעות. למה מהרי"ץ הביא את סדר היום בסוף? הרי בהתחלה הוא הביא את דעת השו"ע, ואח"כ דעת הרי"ף והרמב"ם ועוד כמה ראשונים, ובסוף את דברי סדר היום.

מסתבר, שמהרי"ץ פסק כסדר היום, וטעמו מפני שכן הוא המנהג. אמנם, מהרי"ץ לא הזכיר בהדיא את המנהג בעניין זה, אבל כך היתה המציאות, והמנהג המקובל, שהניחו את החנוכה בגובה של בערך י"ח טפחים. גובה קומת אדם.

יתירה מכך, בהרבה בתים, כגון בעיר צנעא, בתים רבים היו בנויים כך מלכתחילה, דהיינו בשעת בניית הבית. הרי ההדלקה היא בקומה הראשונה על יד הפתח, אמנם בחוץ לא ראו את הנרות, כיון שמקום הנחתה היה בתוך הבית. הרי הדלתות היו מעץ, וגם לא היו חלונות העשויים מזכוכית, א"כ לא היתה אפשרות לראותם מבחוץ אלא ביום שהרחובות חשוכים (לא היתה תאורה בחוץ), לכן בימי חנוכה ראו את אור הנרות מבצבץ ויוצא. אבל עשו בשעת הבנייה מקום מיוחד, שקע בקיר בגובה קומת אדם, ששם היתה החנוכה מונחת בימי החנוכה. הדבר היה מקובל מדורי דורות, שזהו מקום ההדלקה, וברור שהוא היה למעלה מעשרה טפחים. זה אפילו מתאים יותר לשיטת סדר היום, להניחה בגובה י"ח טפחים. כי אדם בינוני, גבהו שלוש אמות, הרי כל אמה היא ששה טפחים, א"כ זה יוצא בסה"כ י"ח טפחים.

כנראה, זאת הסיבה שמהרי"ץ הביא בסוף את סדר היום, כעין 'תפוס לשון אחרון', שיניחה עד שמונה עשרה טפחים, שכן גבהה של מנורה. הוא הביא זאת בתורת עדיפות, ושכלל אופן ראוי שלא יניח אדם את החנוכה יותר גבוה מכך. כדעת השו"ע, בודאי שלא נהגו. אפילו אלה שבד"כ הלכו עפ"י השו"ע. גם השת"ז לא העיר על כך מאומה, אך תלמידיו עשו כך, יותר מעשרה טפחים, כפי שהם בעצמם העידו (שמעתי מפייהם), שכן היה אפילו בבתייהם. זו המסורת המקובלת מדורי דורות, לא היו בזה שינויים, או חילוקים ומחלוקת. הדבר היה מקובל על כולם.

בזמנינו, מקום ההדלקה שנוי במחלוקת. לפני בערך 150 שנה, חכמי ירושלים הפרושים בעיקר, לא החסידים אלא הליטאים ותלמידיהם, שבאו מחו"ל בתקופת מהרי"ל דיסקין, הם התחילו להדליק את החנוכה מחוץ לבית. וטענתם היתה, כיון שכעת אין סכנה מפני אומות העולם, יש אפשרות להדליק מחוץ לבית. אבל כדי שלא תהיה בעיני מצד הרוח, המציאו את המתקן זכוכית. הנושא הזה, גרם לויכוחים גדולים. זה היה דבר חדש, כי בכל תפוצות ישראל, הן אצל האשכנזים והן אצל הספרדים והן אצל תימנים,

שמחות ברחוב ועיין בספר שרשי מנהג אשכנז, הכנסות ס"ת וכדו', ואפילו כגון מה שאנו עושים 'זפאה' לחתן, היה נהוג בעבר גם אצל האשכנזים. רק אח"כ, כשהם נהיו יותר מודרנים, כבר לא היה נראה להם נאה לשיר ברחובות. אבל בדורות שעברו, הדבר היה מקובל גם אצלם, ללוות את החתן בשירה ובזמרה ברחוב, ולא היתה לכך שום מניעה. גם החיד"א [בס' מעגל טוב] כותב, שהוא ראה כשביקר באמסטרדם, כיצד עשו שמחות ושירים ופרצופים בחוץ, לכבוד פורים. הוא אומר שהדבר ממש פלא, כיצד עשו כל מיני הנהגות, כביכול אנחנו הם השולטים בארץ. היהודים הרגישו חירות, שיכולים לעשות מה שרוצים, ולא היה פוצה פה ומצפצף. פרסום גדול ברחובות קריה. א"כ לא היתה סכנה, ובכל זאת הדליקו בתוך הבית. אלא, החשש היה, שמא ח"ו יחזור הדבר לקולו. אבל ישנם שטענו, בשלמא בחו"ל, אכן ח"ו אולי יתחדש השמד, אולי יחול שינוי כלפיהם אצל אוה"ע. אבל בארץ ישראל לא. מאידך, יש טענו, ח"ו מי יודע? 'אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה ילד יום'. וכי השלטון פה בטוח? וכי בודאי יחזיקו מעמד? הרי כבר היינו בהרבה סכנות בעבר, רק שהקב"ה מצילנו מידם. א"כ גם בא"י אי אפשר להיות בטוח בכך. מי שירצה, יעיין זאת בהרחבה בבית אהרן וישראל גליון קס"ד דף ס"ה ס"ז.

ישנם כאלה, שנתנו טעם יותר פנימי. טמון בכך איזה רעיון. מקור הדבר בספר בני יששכר. דהיינו, כל העניין של-חנוכה, שהאור ייצא החוצה, אינו קיים בזמנינו. כי בעוה"ר, אנו במצב של הסתר פנים, כמו שנאמר 'זאנכי הסתר אסתיר פני מהם', א"כ לא כעת הזמן להאיר החוצה, אין לנו האפשרות הזאת, לכן האור עכשיו הוא בתוך הבית. אכן בעה"ת, כשיבוא משיח צדקינו, יתגלה האור ויצא החוצה, אולם בינתיים אנו מסתירים אותו. כעת אנו צריכים לדאוג לחנך את הבית שלנו, איננו יכולים לחנך את הרחוב, אין באפשרותנו לחנך ולתקן את כולם, הלואי שכל אחד יחנך את עצמו. כמו שמובא בספרים בשם אחד הגדולים שאמר, כשהייתי צעיר, חשבתי שאתקן את כל העולם. אח"כ ראיתי שא"א לתקן את כל העולם,

בכל הדורות הדליקו בתוך הבית. רק בדורות הראשונים, בזמן חז"ל, הדליקו מחוץ לבית. אבל מאז שבעוה"ר היינו בגלות בין אוה"ע, ההדלקה היתה בתוך הבתים. וכפי שאמרנו, גם אבותינו בהיותם בתימן, הדליקו בטפח הסמוך לפתח, אבל בתוך הבית.

היום בזמנינו אנו מעדיפים להדליק על יד החלון, כדי להרוויח את שני הדברים, גם פרסום הנס לבני הבית, וגם לבני רשות הרבים, ולא להיכנס לשאלה של המתקן זכוכית. כי הרי בחנוכה, מתחילים ימות החורף והגשמים, ישנם רוחות סוערות, קשה להדליק את המנורה בחוץ ממש, ושלא תתכבה ע"י הרוח. א"כ יש פה שאלה, כי המנורה לא תוכל לדלוק אח"כ חצי שעה, אלא רק אם תכסה אותה. אא"כ תעשה חכמות מיוחדות, שתמשיך לדלוק בלי שתתכבה, אבל בד"כ צריך לעשות משהו מיוחד שיגן עליה. א"כ בשעת ההדלקה, לאחר שהוא מדליק, המצב אינו יכול להישאר כך, אלא צריך לעשות אח"כ פעולה חדשה. והרי קיי"ל הדלקה עושה מצוות. יש בעניין זה סברות לכאן ולכאן, רבים דנו בעניין, ואינני רוצה להיכנס לכך כעת. כתבתי על זאת בסוף קונטרס הנרות הללו. בכל אופן, רבים לא הסכימו להדלקה בחוץ, וגם היום בזמנינו ממשיכים להדליק בתוך הבית. ישנם עוד נימוקים שונים. בספר דבר יהושע, להרה"ג יהושע ארנברג שהיה אב"ד בת"א, כתב על כך תשובות מיוחדות [בחלק א' סימן מ', ובחלק ב' סי' ק"א ק"ב]. הוא טוען, כי אחרי שכבר תיקנו להדליק בבית, מחשש סכנה, א"כ התקנה אינה מתבטלת. גם אם כיום אין סכנה, אבל כך ניתקן, וכך צריך שישאר.

ישנם אף הטוענים, שגם בדורות הקודמים לא היתה סכנה. למשל, מפני שהרי הריטב"א כותב [בחידושו למס' שבת דף כ"א ע"ב] שמדליקים בתוך הבית, אע"פ שבספרד לא היתה סכנה. כשהריטב"א מדבר על סכנה, הוא אומר שבצרפת ישנה סכנה מאוה"ע. סכנת צער או איבה. אבל בספרד, היכן שהוא היה, לא היתה סכנה, ובכל זאת הוא כותב להדליק בתוך הבית. גם הרמ"א כותב להדליק בתוך הבית, ובזמנו לא היתה סכנה. הרי בזמן הרמ"א, היהודים היו עושים

אמרתי לתקן את המחזו שלי, את הארץ שלי. ראיתי שגם זה לא הולך, אמרתי טוב, לפחות אתקן את העיר שלי. ראיתי שגם זאת אינני יכול, אמרתי אולי את השכונה שלי, אולי את הרחוב שלי, אולי את המשפחה שלי. אבל בסוף ראיתי, שגם הם אינם שומעים לי. לכן אמרתי, לפחות אתקן את עצמי. לכל הפחות שאני אהיה בסדר. ומה שאחרים יעשו, ירחם ה'.

כדאי לראות ולשמוע את לשונו הקדוש של ספר בני יששכר [מאמר שני אות מ"ו, ומאמר שלישי אות ט"ל] בשם עוללות אפרים, בדורות הראשונים שהיתה התורה חביבה עליהם, ובשעה שהתורה חביבה – פזר, היו מניחים נ"ח הרומז לאור תורה מבחון, ע"ד יפוצו מעינותיך חוצה. אבל הדורות הללו, שנתמעטה תורה ולומדיה, וחכמי הדור אין להם כח להשיב איש מדרכו הרעה וכו', והמשכילים בעת ההיא ימשכו ידיהם מלהאיר בתורתם בראש כל חוצות, ומניחו בביתו ודיו, להשיב מעוון אנשי ביתו לבד. כמובן כל אחד יעשה כפי יכלתו. ישמע חכם ויוסיף לקח. א"כ לפי דבריהם יוצא, שיש איזה רעיון ועניין, להדליק דוקא בתוך הבית.

בכל אופן, כפי שאמרתי, כדי לצאת מכל הספיקות, גם מחשש הרוח, יש לנו היום את האפשרות להדליק בחלונות, שיש בהם זכוכית, מה שלא היה לאבותינו. לכן אנו מעדיפים, לא להדליק על יד הפתח, אלא בחלון. כדין שעת הסכנה, שאפשר להדליק בעלייה. ויש בכך פרסום הנס, גם לבני הבית, וגם לבני רשות הרבים.

מבחינת הגובה, הדבר תלוי. מי שגר בקומה ראשונה, א"כ זה עוד גובה שמונה עשרה טפחים, ואין בעיאו. כי אנו פוסקים שכך זה לכתחילה. אבל, מי שנמצא בקומות העליונות, יכול להדליק, ולסמוך על כך שישנם קומות המקבילות אליו. לדוגמא, אם הוא גר בקומה רביעית, וישנם בתים מקבילים בקומה רביעית שיכולים לראותה, א"כ גם זה נחשב פרסום הנס לרבים. [ומי שאין בתים מקבילים לקומה שלו, ישאל מורה הוראה כדת מהלעשות].

זיפים בשמן זית והבעיות הכשרותיות שבהם. התעוררו בזמן האחרון שאלות לגבי השמן זית. כיון שהשמן זית הוא יקר, ישנם הרבה זייפנים, שעירבו שמן זית עם כל מיני דברים אחרים, סויה וכדומה, נפוצים בשוק עשרות מיני שמנים מזויפים, וכמובן שהם מזויפים גם את ההכשרים. הסימן בד"כ לדעת ולהכיר בכך, אם יש להם מחיר זול. מי שרואה מחיר שמן זית זול, 10-20 ש"ח, שמע מינה שהוא מזויף. כי שמן זית הוא מאד יקר, אי אפשר למכרו במחירים כאלה, אא"כ מדובר בשמנים מזויפים. מי שיראה אותם, אפילו שהם בהכשרים כביכול מהודרים, צריך לחקור ולבדוק אחריהם. שמנים אלו מופצים מאד, ויש בהם הרבה חששות. החשש הוא לא רק בכך שהשמן אינו שמן זית ממש, כי שמן זית להדלקה אינו מעכב, כל השמנים כשרים לנר חנוכה, אבל יש בהם הרבה חששות אחרים. בפרט אם משתמשים בהם גם לאכילה. יכול להיות אפילו, שהשמן הוא עדיין משנת שמיטה, ויכולות להיות גם חששות של טבל וערלה. אנשים לא אחראים עושים אותו, ומזייפים את ההכשר. אנשים בני בלי עול. רק הכסף מדבר אליהם. הם לוקחים כל מיני חמרים, יכול להיות אפילו חמרים מזיקים וכדו', (אמולסיפייר) צבעי מאכל, וצריכים להיזהר מכך. שמן זית לאכילה, הוא השמן הכי טוב להדלקה, אבל זה לא מצד הדין. גם שמן שאינו ראוי לאכילה, כשר אפילו לכתחילה. אולי זה לא הכי מהודר, אבל בהחלט מקיימים בו מצוה מן המובחר.

הבנה בדברי מהרי"ץ זיע"א, בהקדמתו לתכלאל ובשורת פעו"צ, בעניין קבלת הוראות רבינו הרמב"ם בהלכות ובנוסחאות, כשמאידך פסק שלא כהרמב"ם בעניינים רבים. דוגמאות לכך בהלכות חנוכה. והבנה יסודית במגמת מהרי"ץ בחיבוריו.

לפני שאמשיך בענייני חנוכה, ברצוני להקדים הקדמה, שממנה נבין בעזרת הי"ת כמה דברים הקשורים לדברים שבדעתי לומר.

מהרי"ץ בהקדמתו הראשונה לתכלאל עץ חיים, כי הרי יש לו שתי הקדמות, ההקדמה הראשונה היא בלשון מליצית, יש בראשי הפסקאות את שם הוי"ה ברוך הוא. בפיסקא המתחילה באות ו',

אבל ברוך ה', לאחר שנדפס הרמב"ם במהדורת פרנקל, הן על פי כת"י תימניים, שהם הכי נאמנים ומוסמכים. בדקו זאת, שהלא ישנם אפילו כמה דפים בכתב יד של הרמב"ם בעצמו, מצאו אותם בגניזה בקהיר כת"י, תוך כדי שהוא חיבר את הספר, כשהוא עוד היה עושה תיקונים, מוחק ומוסיף, גורע ומסמן, מצאו כמה דפים כאלו, והשוו אותם לכל הכת"י שישנם, והתברר באופן מוחלט כי רק התימנים העתיקוהו בצורה הכי מדוייקת. הדבר כבר מפורסם היום, שכת"י תימן הם הכי מדוייקים. אבל בספר אהבה, מלבד זה יש גם את הספר שהרמב"ם חתום עליו, 'הוגה מספרי אני משה ברבי מימון', והוא כמעט אותו דבר בדיוק, ההבדלים הינם קטנטנים. א"כ ברור שזהו הנוסח הידוע בעולם כנוסח בלדי, פחות או יותר, ואולי ארחיב על כך בהמשך או בהזדמנות בל"נ. בכל אופן, מהרי"ץ אומר שנוסח זה הוא על פי ספרים וסופרים בספרו ספר אהבה, ושם שם לו חק ומשפט כמעין המתגבר, חכימו מיא. כי כמו שאין להוסיף ולגרוע במילי דהלכות איסור והיתר, וכאשר פתר לנו כן היה. כמו כן בנוסח התפילה, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, קל מן שמיא.

אומר מהרי"ץ, שהולכים אנחנו על פי הרמב"ם, ומשה היה רועה ישראל, בספר אהבה, דהיינו סדר התפילות, שבסוף ספר אהבה לרמב"ם. בעבר היו על כך הרבה אי הבנות. כי כל זמן שלא נדפס והופץ רמב"ם פרנקל, היו ספרי הרמב"ם בדפוסים המצויים, שבהם שיבשו הרבה את נוסחת הרמב"ם. כיון שהמדפיסים לא ידעו מה זה, לכן הם כתבו לפי הנוסח שהם רגילים בו. חלק כתבו כך, וחלק אחרת. וישנם הרבה שכתבו "וכו", אפילו לא הביאו את המשך נוסח הברכה. הם חשבו, לא צריך לכתוב, זה לא סידור. כתבו, "אמת ואמונה וכו'". מה ההמשך? לא יודעים. אבל הרמב"ם כתב בפרוטרוט את כל נוסח התפילה, מלה במלה. הוא עשה חיבור שלם המקיף את כל החיים, ואפילו הלכתא למשיחא. ומה שהוא לא כתב בהלכות, נוסחאות שהוא לא הביא בהלכה, כי לפעמים בהלכות הוא גם הביא נוסחאות, כגון בברכה מעין שבע וכדו', היכן שהזדמן לו, אבל מה שהוא לא כתב שם בהלכות, הוא השלים והביא זאת בסדר התפילות. והוא מביא את כל הנוסח המלא. אלא שהמדפיסים, שיבשו וקיצרו זאת, מחוסר ידיעה, וממילא אי אפשר היה להסתמך על כך.

אומר מהרי"ץ, שהולכים אנחנו על פי הרמב"ם, ומשה היה רועה ישראל, בספר אהבה, דהיינו סדר התפילות, שבסוף ספר אהבה לרמב"ם. בעבר היו על כך הרבה אי הבנות. כי כל זמן שלא נדפס והופץ רמב"ם פרנקל, היו ספרי הרמב"ם בדפוסים המצויים, שבהם שיבשו הרבה את נוסחת הרמב"ם. כיון שהמדפיסים לא ידעו מה זה, לכן הם כתבו לפי הנוסח שהם רגילים בו. חלק כתבו כך, וחלק אחרת. וישנם הרבה שכתבו "וכו", אפילו לא הביאו את המשך נוסח הברכה. הם חשבו, לא צריך לכתוב, זה לא סידור. כתבו, "אמת ואמונה וכו'". מה ההמשך? לא יודעים. אבל הרמב"ם כתב בפרוטרוט את כל נוסח התפילה, מלה במלה. הוא עשה חיבור שלם המקיף את כל החיים, ואפילו הלכתא למשיחא. ומה שהוא לא כתב בהלכות, נוסחאות שהוא לא הביא בהלכה, כי לפעמים בהלכות הוא גם הביא נוסחאות, כגון בברכה מעין שבע וכדו', היכן שהזדמן לו, אבל מה שהוא לא כתב שם בהלכות, הוא השלים והביא זאת בסדר התפילות. והוא מביא את כל הנוסח המלא. אלא שהמדפיסים, שיבשו וקיצרו זאת, מחוסר ידיעה, וממילא אי אפשר היה להסתמך על כך.

מי שקורא זאת ברגע הראשון, מבין שמהרי"ץ רוצה להגיד, שמבואר ברמב"ם כי כמו שאין להוסיף ולגרוע במילי דהלכות איסור והיתר, א"כ גם בנוסח התפילה שבספר אהבה להרמב"ם, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע. כביכול הוא רוצה בזה להקדים ולהסביר את השיטה שלו בתכלאל עץ חיים, שם הוא מדייק בכל הנוסחאות, בלי להוסיף או לגרוע. כמו שאין להוסיף ולגרוע בהלכות איסור והיתר, כך גם בנוסח התפילה.

ולכאורה הדבר פלא עצום, אם אכן זוהי כוונתו, כי הרי אין דבר כזה, הרמב"ם לא כתב זאת בשום מקום. אמנם הרמב"ם כותב שאסור לשנות את מטבע התפילה שתיקנו אנשי כנה"ג, וישנם דברים הנקראים 'כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה', את זה הוא כתב בהלכות ברכות, אבל ההשוואה הזאת, בין הלכות איסור והיתר לנוסח התפילה, אין דבר כזה.

ואם תרצה לומר שאכן זה אותו הדבר, נניח שכתוב דבר כזה, אבל גם דבר זה לא יכול להיות. הרי כבר הרד"א, הר"ר דוד אבודרהם אומר, שיש כאלה שמנו את מספר התיבות בנוסח תפילה, כך וכך תיבות בברכה הראשונה, וכך וכך תיבות בברכה השנייה, והוא אינו מסכים לכך. הוא אומר, לא תמצא מקום בעולם שאומרים את אותו הנוסח, לכל ארץ יש את הנוסח שלה, איך אפשר לבוא ולהגיד כך וכך תיבות? מי שיראה בקונטרס מילי דברכות [שנדפס בתחילת ספר פסקי מהרי"ץ כרך שני], ביררנו בס"ד את הנושא הזה לעומק, באריכות רבה, ובהיקף גדול.

בכל אופן, אי אפשר להשוות איסור והיתר לנוסח התפילה. באיסור והיתר, ישנן הלכות מה אסור ומה מותר, להוסיף או לגרוע. אבל להוסיף מלה או לגרוע מלה, להוסיף תפילה או לגרוע, וכי הדבר משתווה לאיסור והיתר?

על כרחנו, שמהרי"ץ לא התכוון לזה. אפשר לטעות בכך, בגלל שהוא כתב זאת בלשון מליצה. לחץ חריזת המלים, מפריעה קצת

להתבטא בצורה ברורה. אבא מארי זצ"ל היה אומר על זה, אל תהיה שוטה בחרוזים... [המקור הוא בחולין דף צ"ה ע"ב לגבי בשר שנתעלם מן העין, והיה נתון בחרוזים, אם זה סימן ומותר לאכלו, כידוע. אבל אאמו"ר השתמש בזה בדרך מליצה. יב"ן]. דהיינו, מה השטות של החרוזים? שלפעמים בגלל שעושים חרוז, אין יכולת להביע את הרעיון בצורה נכונה, כיון שישנם דברים המגבילים אותך. אתה צריך לכתוב לפי המשקל והחרוז, ולפעמים אינך יכול לעשות זאת, אתה פה מוסיף ופה גורע, כדי שהמשקל יהיה מתאים. לכן יש בכך חסרון, מבחינה מסוימת. א"א להתבטאות כפי שכותבים, בצורה מפורשת ומסודרת.

אלא, לאחר שמעיינים, מגיעים למסקנא ולהבנה נכונה, שמהרי"ץ אומר זאת בשם עצמו. דהיינו, כפי שקיבלנו את הוראות הרמב"ם באיסור והיתר. אם הרמב"ם אמר אסור, זה אסור. ואם אמר מותר, זה מותר. אין להוסיף ואין לגרוע. אותו הדבר, גם בנוסח התפילה. כמו שכל ההלכות שהוא אומר בספר אהבה מקובלים עלינו, כך גם בנוסח התפילה.

גם בשו"ת פעולת צדיק, בכמה מקומות מהרי"ץ כותב דבר זה, מה שהביא בשם מהרח"ש. הוא מרחיב על כך ביותר בחלק שני וסימן ק"פ, בשאלה הידועה של חמאה בפסח, בעניין חוזר ונעור, שכידוע אנו מחמירים בזה כדעת הרמב"ם. תוך כדי התשובה, הוא דן בכך באופן מיוחד וכותב, וכבר ידעת דרמב"ם מאריה דאתרין הוא, כאשר העיד בספר שלשלת הקבלה, דארץ התימן אתריה דהרמב"ם הוא שקיבלוהו עליהם. וכן בספר עיגונא דאתתא שחיבר מהרח"ש כתב בסי' שני דף פ"ה ע"א וז"ל, ידוע שבכל ארץ תימן קיבלו עליהם דברי הרמב"ם ז"ל בכל דיני התורה כמשה מפי הגבורה וכו' ע"ש. וכן העיד מהריק"ש בחשן משפט סי' י"ד וז"ל בשם רדב"ז, דמצרים וסביבותיה וארץ התימן והמערב, המערב היינו עד אלג'יר ותוניס ומרוקו, עד קצה צפון אפריקה, אתריה דהרמב"ם הם. ולא מצי שום בעל דין לומר קים לי כפלוגי גאון נגד דברי הרב ז"ל. הוא מדבר על דיני ממונות,

שערי יצחק – השיעור השבועי

הוא כתב בהרחבה, כאן יש לו אפשרות לכתוב את הכל, והוא כותב 'בכל דיני התורה'. אח"כ הוא גם מזכיר דיני ממונות. מובן כי זה כך בכל התורה כולה.

אחרי כן כתב כך, מי שלא הדליק וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו, כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים. כך הוא מביא מהשו"ע סי' תרע"ו. אבל מי שיראה ברמב"ם, הרב המגיד מוכיח שלפי הרמב"ם אין דבר כזה, אלא גם מי מדליקים עליו בתוך ביתו מברך שעשה נסים. אבל מהרי"ץ פוסק בפשטות כהשו"ע. ובהמשך מציין אמנם מהרי"ץ לעיין בכנה"ג בדקדוק לשון הרמב"ם, והמעייין שם ימצא כדלקמן, ודוקא שאינו עתיד להדליק ואין מדליקין עליו וכו'. נ"ב וכ"ש אם הדליק. ומצאתי בנימוקי הראנ"ח ז"ל מכתיבת יד, שלשון הרמב"ם ז"ל שכתב וכל הרואה אותה מברך שלשה ברכות, מיעט סברת האומרים דאם מדליקין עליו בתוך ביתו אינו מברך. וסובר הוא ז"ל דאע"ג דהדליקו עליו בתוך ביתו, צריך לברך לצאת ידי ברכות בהדליק או עתיד להדליק אין צריך לברך, שאינו נקרא רואה אלא מדליק. והביא ראיה מתשובת הרשב"א ז"ל ש שכתב מסתברא בשלא הדליק ואינו עתיד להדליק ולא הדליקו עליו בתוך ביתו. ויש מרבוותא דפירשו אעפ"י שמדליקין עליו בתוך ביתו וכו' דנראה דלא נחלקו אלא על מי שמדליקין עליו בתוך ביתו, אבל באחרים מודים. ע"כ לשון הראנ"ח ז"ל. עכ"ל ספר כנה"ג. וזה כדברי הרב המגיד, ונמצא שלא חזר בו מהרי"ץ ממה שפסק בהשלחן ערוך, ודו"ק. יב"ן].

גם לפני כן הוא כותב לגבי זמן ההדלקה, זמן הדלקת חנוכה, עם סוף שקיעת החמה, דהיינו צאת הכוכבים, לא מאחריין ולא מקדימין. ואם עבר זה הזמן ולא הדליק, מדליק והולך כל הלילה. זמן ההדלקה הוא עם סוף שקיעת החמה, דהיינו צאת הכוכבים. אם זהו דעת הרמב"ם או לא, הדבר אינו ברור, יכול להיות כפי שהסברנו זאת בעבר באריכות ומוצש"ק ויצא היתש"ע, שישנם שהבינו שכך היא דעת הרמב"ם. כנראה גם מרן הבין כך בדעת הרמב"ם, שמה שכתב הרמב"ם שההדלקה היא 'עם שקיעת החמה', אין

אי אפשר להגיד קים לי נגד הרמב"ם, כי הוא המרא דאתרא. וכן העיד הריק"ש בתשובותיו סי' צ"ג כרשום בזכרוני. וכן העיד בספר דרכי נועם חלק חו"מ סי' ט"ו יעו"ש.

גם בספר הלכות קטנות כתב שקיבל מזקיננו, דבכל תחום א"י, אין לומר קים לי נגד הרמב"ם ומהריק"א. פה הוא כבר מכניס גם את הבית יוסף, רבינו יוסף קארו. ועל ראשם פירוש רש"י אשר המה קיבלו עליהם ועל זרעם אחריהם אבותינו ואבות אבותינו גם בכל ערי ביסתן, ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע. וכל חד מנייהו אפי' באלף לא בטיל. ולקבלת סברת הרמב"ם, יש רמז בבדק הבית, וכו' הוא מאריך על כך, ואח"כ הוא מביא את סדר הדורות, שבכל ארצות תימן התקינו והיו אומרים בקדיש, בחייכון וביומיכון ובחיי דמרנא הרמב"ם וכו'. אם כן, הם קיבלו עליהם את הרמב"ם, כמשה מפי הגבורה, כפי שכתב מהרי"ץ בהקדמתו לעץ חיים.

אולם לכאורה קשה, כיצד אפשר להבין, שבעשרות מקומות, לאידך גיסא פסק מהרי"ץ נגד דעת הרמב"ם.

בואו נראה זאת, בנוגע להלכות חנוכה. ישנם שלשה או ארבעה דברים לפחות, שמהרי"ץ כותב נגד הרמב"ם.

דבר ראשון, מה שכותב מהרי"ץ ועץ חיים דף ק"ס ע"ב, מדליקין בבית הכנסת ומברכין, משום פרסומי ניסא. ואין אדם יוצא ידי חובתו בנרות דבית הכנסת. זהו מנהג ידוע בכל קהילות תימן, מהקצה ועד הקצה, מדליקים בבתי כנסת נר חנוכה ומברכים. אבל ברמב"ם, אין לכך זכר. הדבר לא מובא כלל ברמב"ם, ואדרבה דנו בכך הפוסקים, כיצד אפשר לברך על מנהג? אבל מהרי"ץ מביא זאת בפשיטות, והתעלם מהרמב"ם.

שאלה מהקהל: הוא כתב 'איסור והיתר', משמע כי רק בזה?

תשובת מרן שליט"א: נכון שמהרי"ץ בהקדמתו לעץ חיים כתב שקיבלנו הוראות הרמב"ם באיסור והיתר, אבל בודאי זהו לאו דוקא, אלא בכל דיני התורה, כפי שהוא בעצמו כותב בשו"ת פעו"צ. כבר אמרתי לכם, בהקדמה החרוזים מלחיצים קצת, ואי אפשר לדייק. אבל בשו"ת,

הכוונה להתחלת שקיעת החמה, כמו שיטת הרשב"א והר"ן והגר"א, אלא מפרשים שהרמב"ם התכוון לסוף השקיעה. כי לשקיעה יש שתי קצוות, א"כ כשאתה אומר 'עם שקיעת החמה', לא מחייב להדליק בהתחלת השקיעה, אלא זה יכול להיות בסופה, דהיינו סמוך לצאת הכוכבים, וכך המנהג המקובל. אבל הסיפא של הדברים, הם בודאי לא כהרמב"ם, ואם עבר זה הזמן, מדליק והולך כל הלילה. לפי הרמב"ם, אין דבר כזה. לדבריו, זמן ההדלקה הוא רק בחצי שעה הזאת. ואם הדליק אחרי כן, לא עשה ולא כלום. אבל מהרי"ן מתעלם מכך, ומסתימת דבריו משמע שיכול להדליק כל הלילה אפילו בברכה, כפי שמדייקים האחרונים בשו"ע. א"כ יש לנו כבר שלשה דברים, שבהם מהרי"ן לא פוסק כמו הרמב"ם.

דבר נוסף כותב מהרי"ן [שם דף קס"א ע"א], בערב שבת צריך להדליק נר חנוכה תחילה, ואח"כ נר שבת, כסברת רוב הגאונים, ומברך עליהם כמו בחול אע"פ שמדליקין בעוד היום גדול. סברת רוב הגאונים, ואחד מהם הוא בעל הלכות גדולות, שבהדלקת נרות מקבלים שבת. הרמב"ם לא סובר כך, הרב המגיד כותב שאין זכר ברמב"ם לעניין זה, שמקבלים שבת בהדלקת נרות שבת, והוא מביא ראשונים שחולקים על כך. בכל אופן, מהרי"ן פסק במפורש, להדליק נר חנוכה תחילה, ואח"כ נר שבת. החולקים מעדיפים הפוך, שעדיף להדליק קודם נר שבת, ואח"כ נר חנוכה. אבל מהרי"ן לא פוסק כך.

הבאתי פה רק מספר דוגמאות מהלכות חנוכה, כיון שזה מעניינא דיומא. אבל ישנם עשרות מקומות, בעניינים נוספים, גם בשו"ת פעו"צ ובספרים אחרים, שמהרי"ן פוסק בהם נגד הרמב"ם.

א"כ צריכים להבין את הדבר, כי זהו דבר שמטעה. צריכים להבין, מה היתה המגמה של מהרי"ן, ומה הוא רצה להגיד.

בזמן מהרי"ן, היתה מחלוקת גדולה על נוסח התפילה, וכמה דינים ומנהגים, דברים שרצו להכניס עפ"י השו"ע ומנהגי הספרדים. לאפוקי מהם, בא מהרי"ן ועשה את פירושו עץ חיים על

התכלאל, וכן את יתר ספריו. לכן פה, הוא בא להראות את הרמב"ם. אבל כמו שאומרים העולם משל, מרוב עצים לא רואים את היער... הוא הדגיש את הרמב"ם, כי הם התעלמו מהרמב"ם. הם מחקו את הרמב"ם לגמרי, ורצו ללכת רק לפי השו"ע וסידורי הספרדים. בא מהרי"ן ואומר להם, לאיפה הרמב"ם נעלם? הרי הוא מאריה דאתריין. לכן הוא מדגיש את הרמב"ם בכל מקום. אבל לא היתה לו מלחמה עם הפלג שלו, עם אלה שמנהגיהם רק בדברים מסויימים היו דלא כהרמב"ם, אם על פי מנהגיהם מקדם על-פי הגאונים וכדומה, אם עפ"י השו"ע. לא פה היתה נקודת הויכוח. דהיינו, הרי ישנם הרבה דברים, שגם בין קדמונינו היתה מחלוקת, אפילו בתוך נוסח ומנהג הבלדי עצמו היו חילוקי דעות, אבל מהרי"ן לא התייחס לכך, כי לא זאת היתה מטרתו ומגמתו. המגמה שלו היתה, להראות את המנהגים שלנו, נגד אלה שהלכו לפי הספרדים. לכן הוא מדגיש את הרמב"ם. רק כלפיהם. אבל זה לא אומר שהוא הולך עם הרמב"ם עד הסוף.

יסוד זה כבר הסברתי בס"ד בקונטרס כללי מהרי"ן, שבסוף שו"ת חלק ג', את הכלל, שמהרי"ן הולך אחרי הרמב"ם במנהגים ולא בהלכות. כשיש ויכוח או שאלה של הלכה, מה הדין, ואין בזה מנהג ידוע, הולכים עפ"י השו"ע. כך הוא עשה בכל מקום. יתירה מכך, יש לנו הרבה מנהגים שהם כהשו"ע, ולא כהרמב"ם, בלי קשר לכל הויכוח הזה. לכן, אין לטעות, כמו שטעו אחרים. ואברך אחד שאלני, כי ממה שכתב מהרי"ן בהקדמה דלעיל, מרנא ורבנא בכל "עניינינו" ומנהגותינו, מבואר לכאורה שלא רק במנהגים עבדינן כוותיה דהרמב"ם. עניתי לו, שזה לא יתכן, כי ממהרי"ן במקומות רבים מוכח בהיפך. וא"כ מה שכתב בכל עניינינו, הכוונה לדברים כגון ספרי תורה שלנו המועתקים ממנו, ובפרשיות פתוחות וסתומות וחסרות ויתרות, ואפילו בדפים. וכן עניינים נוספים, כגון שפותחים בספרים ובלימוד 'בשם יי אל עולם', כמו שעשה הוא בפתחת ספריו, וכדומה. בענייני אמונה ופילוסופיה, פשיטא שמהרי"ן לא הלך בדרכו, וכ"ש חכמי תימן שלפניו ואחריו, כי ראו

שערי יצחק – השיעור השבועי

חנוכה. מי שרואה את הטעמים והרמזים שבזה, הוא מתפעל ממש. בגלל זה היתה להם נטייה לכך, וזלזלו בנוסח שלנו. מה אתם אומרים להדליק נר שלחננוכה? זה לא נכון, הדבר נגד הסוד והרמזים. [עיינן התייחסות לטענה זו, בהמשך השיעור]. וכהנה וכהנה לאורך כל הדרך בנוסח התפילות. בא מהרי"ץ ואומר, שדבר זה אינו נכון, כי גם הנוסחאות של הרמב"ם והקדמונים הם עפ"י הסוד. לכן זו לא קושיא, כי יכולים להיות שתי שיטות. גם בזה שייך הכלל, אלו ואלו דברי אלד"ים חיים.

דבר זה הוא מדגיש בפיסקא שאחרי כן ובהקדמתו הראשונה לעץ חיים, הנה כי כן, באשר דבר מלך שלטון, ומי יאמר לו מה תעשה, גלי רזיא. הר"ם במז"ל ודסמיכין עלוהי רבינו סעדיה גאון, גם הוא לישועה היה. במנהגותיו ופיוטיו הכתובים בסדר תפילותינו, לחלות בהם פני אהי"ה. תוכם רצוף אהבה, סודות נסתרים, קמי שמיא גליא. מהרי"ץ בא לאפוקי מאלה שטעו בזה, שלא יחשבו שהנוסחאות של הקדמונים הם רק פשט, אין בזה רמזים וסוד, הדבר אינו נכון, אלא גם בהם יש סודות. ובזכרם יהיה לנו זכותם מעי"ד לעזור, גדר הדחוייה. כאשר רשם באות אמת הרב בעל ספר זכירה, גם ברוך יהיה. וכל מבקש דבר ה' ורוח אל עליו נוססה. ימצא גרסתם ונוסחתם, כי חיו"ת הנה, אשר יצוד ציד חיי"ה. כל דבריהם כגחלי אש בוערות, דברי הזוהר והתיקונים, וה' שם היה. אשרי איש אשר יאחז דרכם, הביאי (עדה) [צ"ל עצה, כלשון הפסוק] עשי פליליה. בשנו"תו את טעמו לפני אבי"מלך, דהיינו הקב"ה ממ"ה, את שרביט הזהב וחיה. ולכן העירוני לבי ורעיוני, לכתוב שורה שורתים על כל דבר שנראה כמוקשה, ותאווה נהיה. בשביל זה באתי. לכן חיברתי ספר זה. מהרי"ץ מוכיח זאת לאורך כל הדרך, הרבה פעמים הוא מביא שנכון שישנה גירסא אחרת, האר"י אומר נוסח אחר, אבל אפשר להסביר את הסוד גם לכיוון אחר, לפי נוסחתינו.

לדוגמא, הרבה יודעים זאת, לגבי ברכת תקע בשופר גדול לחרותנו. ידוע רמז המקובלים במלה

שההבדל בין חכמת הקבלה הקדושה לפילוסופיה, כיתרון האור מן החשך. ועיי"מ"ש בס"ד ע"ז במאמר משנת מהרי"ץ, ובשאר מקומות. יב"ן].

מהרי"ץ הולך בדרך המלך. מצד אחד, הוא הולך לפי מנהגי הקדמונים. אבל ישנם דברים שחכמי תימן מצאו צורך לשנותם, בפרט מאז שבא השו"ע. והכלל הוא, עפ"י השופט אשר יהיה בימים ההם. בכל קהילות ישראל קיבלו הספרדים את השו"ע, ואכן אז לא היה הבדל בין תימן למצרים ולארצות אחרות. זה לא שבת תימן קיבלו את הרמב"ם יותר מארצות אחרות, אלא זה אותו הדבר. הרי בדורות הראשונים, כל הספרדים קיבלו את הוראות הרמב"ם. אבל כאשר נתחבר השו"ע, השתנה הדבר. הוראותיו נתקבלו ע"י גדולי הדורות. אולם גם אצלם, דהיינו הספרדים, כאשר יש להם מנהגים שאינם כהשו"ע, הם אומרים לא קיבלנו הוראות השו"ע נגד המנהג. גם אנחנו ממש אותו הדבר. אומר מהרי"ץ, אכן אנחנו מקבלים את השו"ע, כמו שהוא הזכיר בשו"ת בסוף, הרמב"ם ומהריק"א, דהיינו גם אנחנו קיבלנו את השו"ע. אבל כאשר יש לנו מנהג דלא כשו"ע, אנחנו עושים כמו הרמב"ם. ולא חייב שזה יהיה דוקא הרמב"ם, אלא יכול להיות גם כפוסק אחר. ישנם הרבה מנהגים אצלנו שאינם כהרמב"ם, מנהגים המקובלים מדורי דורות. [קיצרתי, כי במקומות אחרים הארכתי בזה וציינתי מראי מקומות רבים. וד"ת עניים במקום אחד, ועשירים במקום אחר. יב"ן].

ובפרט כי מתוך מה שמהרי"ץ מסביר בפיסקא הבאה, מובן מה שגרם לעניין הזה, למה בעצם היתה נטייה לחכמי תימן, לקבל נוסחאות אחרות ומנהגים אחרים. זה בגלל עניין הקבלה. רבינו האר"י זיע"א גילה הרבה סודות, עניינים שהם עפ"י הסוד. וכיון שחכמי תימן למדו ספרי קבלה, הם התלהבו מכך, והדבר משך אותם ממילא לשנות הרבה דברים בנוסחאות.

למשל, בברכה שאנו מברכים, להדליק נר שלחננוכה. בא רבינו האר"י ואומר, שהברכה היא להדליק נר חנוכה. יש ר"ת נח"ל, להדליק נר

זקבצנו יחד מארבע כנפות, יש שם שם קדוש, חיל בלע ויקיאנו. וקבצנו יחד מארבע כנפות, האותיות שלפני הסוף, הם שם קדוש. אבל בא מהרי"ץ ואומר, שגם בנוסח שלנו זה רמוז שם זה בסוף הברכה, בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל, יש ג"כ את השם הזה מהסוף להתחלה, נדחי מקבץ הוי"ה ועץ חיים דף מ"ו יעוש"ב. וכך לאורך כל הדרך.

ומה שהזכיר את רבינו סעדיה גאון, הכוונה לפיוטים, אבל גם בקצת עניינים נוספים, כגון אופן החזקת הלולב, איזה צד ממנו יהיה כלפי הפנים וכו'. ווע"י בארות יצחק על פסקי מהרי"ץ הל' לולב דף רע"ט. אמנם בהושענות אין חילוק בין שאמי לבלדי, כולם אומרים את של רס"ג. אבל למשל פיוט תרומה הבדילנו, בזמנו היה על זה ויכות, ישנם כאלה שאמרו שזה הפסק. מהרי"ץ אומר, קבלה בידינו שזה מרס"ג. כך סבר מהרי"ץ. גם בהושענות, הוא כותב שם ודף ע' עמ' א' בפסקת 'ענה פוסליה בפרוס עליה סדין, צל ימינך סוכך יודעי דת ודין, שהדברים מכוונים למה שכתב רבינו האר"י בסוד הכוכבים שמאירים בסוכה, שהם אור החסדים יעו"ש. הוא מצא גם בדברים נוספים המיוחדים לנו, וגם במסורת, דברים שהולכים דוקא על פי הסוד. אבל שוב, המטרה היא, לאפוקי מאלה שרצו לחלוק, ולבטל את מנהגי הקדמונים. בד"כ הוא מתייחס רק כלפי הנקודה הזאת.

מה מהרי"ץ מתכוון בציונו פה, 'כאשר רשם בספר זכירה'?

כתוב בספר זכירה [דפוס ראשון דף נ"ב ע"ב] כך, סגולה נוראה האומר פיוטים וקרובץ בשמחה ובכוונת הלב, כי בכל פיוט יש סודות נפלאות. אתם שומעים איזה חידוש? לפעמים אומרים, מה זה משנה? אלו רק פיוטים. בסדר, ישנם פיוטים בסליחות, יש תיקון הגשם, תיקון הטל, וכהנה וכהנה. אדם יחשוב, אלו דברים שלא תיקנום אנשי כנה"ג. לכן הוא בא ואומר לנו ספר זכירה, תדע לך, בכל פיוט יש סודות נפלאות, וכולם נתחברו על פי עצת מלאכי מעלה שנגלה לרבי אליעזר הקליר, והוא סידר ע"פ אבג"ד וע"פ תשר"ק. הוא כותב אח"כ שזה לאו דוקא ר"א הקליר, הוא מביא אח"כ גם את רבי שלמה

אלקבץ. דהיינו אל תחשוב שדוקא מרבי אלעזר הקליר, כיון שהוא מהתנאים וכו'. וכן טוב לכוון שם המחבר הפיוט או הסליחה, והקב"ה מאזין תפילתן של ישראל. הוא כותב בקיצור, ספר זכירה, אבל המקור שלו הוא בספר יסוד יוסף או בספר קב הישר, שהם יותר מאריכים בעניין זה. הם אומרים שהפייטנים כותבים את השם שלהם בראשי הבתים, כדי שתכווין את שם המחבר. כל מחברי הפיוטים שהתקבלו בקרב ישראל היו קדושי עליון, ובזכותם הקב"ה מאזין תפילתם של ישראל, דהיינו בצירוף הזכות שלהם. אמנם פה בפיוטים שאמרנו, לא רמוז שם המחבר, רבינו סעדיה גאון, אם הוא המחבר בכלל. אבל בכל אופן מהרי"ץ סבר שהוא המחבר. א"כ אנו רק מפרשים את מה שהוא אמר, לפי שיטתו. לכן מהרי"ץ אומר, ובזכרם יהיה לנו זכותם מעי"ד לעזור, דהיינו מעורר סייעתא דשמיא עלינו, גדר הדחיה. כאשר רשם באות אמת הרב בעל ספר זכירה, גם ברוך יהיה. ידיעה זו מי היה המחבר, לזכור זאת במחשבה, ג"כ טובה ומועילה.

נוסח ברכת ההדלקה, ומה ההבדל בין להדליק נר חנוכה לבין להדליק נר שלחנוכה'.

בעניין ברכת להדליק נר שלחנוכה, אמרנו קודם שיש בזה חילופי נוסחאות. ישנם גורסים בלי המלה 'של', אבל אנחנו גורסים עם 'של', שלחנוכה, וכן האשכנזים. הספרדים גורסים בלי 'של', וכך כנראה גם החסידים, או חלק מהם, בגלל העניין של הרמז.

יש כאלה שטענו, ראיתי בספר עטרת מרדכי [ביאור לכוונת חנוכה, דף ט"ז] שהוא כותב כך, ראוי לשים לב, אותם שאומרים שלחנוכה בתובה אחת, או בשתי תיבות, אינם יכולים לכוון בר"ת נח"ל, כמו שכתב בבן איש חי ובכף החיים. אבל לפענ"ד הדבר אינו כך, וכמו שעוד מעט נסביר בס"ד, כי גם לפי שיטתנו זה כך.

אבל בראש ובראשונה, צריך להסביר את יסוד הדבר. מה ההבדל אם אומרים נר חנוכה, או נר שלחנוכה? לכאורה זה אותו דבר. מהרי"ץ סובר שאין הבדל בין שבת לחנוכה. הרי בנר שבת, כולם גורסים להדליק נר שלשבת, חוץ מרס"ג שגורס בסידורו בשניהם 'נר שבת' ו'נר חנוכה',

שערי יצחק – השיעור השבועי

שיש בחנוכה, הוא רק הדלקת החנוכה. א"כ החנוכה, זהו הנר. הוא כותב כך, דבחנוכה ליכא מעשה אלא בנרות, ולא עניין אחר במעשה כלל. וזהו נר חנוכה, דחנוכה הוא הנר דוקא. משא"כ שבת, דיש בו כמה מצות מעשיות, כגון סעודה וקידוש ובגדים נאים וכיוצא. ואחת מהמצוות הוא הנר. זה דבר אחד מתוך הרבה דברים, זהו לא המעשה היחיד. לכן אומרים, נר של שבת, דשבת יש בו כמה דברים, וזה אחד מהם, דהיינו נר של שבת הנודע בכמה עניינים. לא כן חנוכה, דאין בו מעשה אלא הנר. כך לפי דעתם ושיטתם, אבל זה מוכרח כמובן.

עניין הדלקת נר חנוכה בשמן ופתילה.

את החנוכה, יש עניין להדליק בשמן ופתילה. אמנם הדבר לא מעכב, אפשר להדליק גם בנר של שעה, אבל לכתחילה צריך שיהיה בשמן ופתילה, זכר לנס, כיון שמנורת בית המקדש היתה בשמן ופתילה.

אבל, יש בכך רמזים. הרי הפתילה נשרפת, על ידי שאיבת השמן, שהוא רמז לחכמה, כידוע. כמו שנאמר **כָּל עֵת יִהְיוּ בְּגִדֶיךָ לְבָנִים, וְשֶׁמֶן עַל רֵאשֶׁיךָ אֵל יַחְסֶר וְקָהַלֵּת טו, ח.ו. השמן, זו היניקה של החכמה. והפתילה הנשרפת, רומזת ליצה"ר. א"כ, 'כי נר מצוה ותורה אור'. דהיינו, יש נחש עקלתון בעוה"ר, יש יצר הרע בעולם ששרשו מהנחש הקדמוני, ואין לו תקנה. מה עושים כנגד יצר הרע? מהי העצה והתיקון? בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין. צריך לשרפו, כי אין לו תיקון. אי אפשר לתקנו, אלא רק לשרפו. א"כ זהו הרמז בפתילה הנשרפת, שצריך לשרוף את יצר הרע. ולשרפו בשמן, דהיינו בחכמה ובתורה.**

א"כ, כשמסתכלים על נרות חנוכה, כמו שכתוב בספרים, יש עניין לחשוב ולכוון בכך, כשרואים כיצד הפתילה בוערת ונשרפת.

ובכן, להדליק נר של חנוכה, ר"ת לנח"ש. דהיינו, זו העצה והתקנה לנחש. בהדלקה זו אנו מבערים ומבטלים את ארס נחש הקדמוני וזוהמתו, שהוא יצה"ר. רמז זה, הוא רק לפי הנוסח שלנו. מי שלא יגיד 'של', יפסיד זאת.

אבל בכל העולם רגילים לומר 'נר שלשבת'. אולם בכל זאת הם סוברים, שחנוכה שונה משבת. מהרי"ץ סובר שאין הבדל, אומרים 'שלשבת' או 'שלחנוכה'. והכוונה היא, שגם זה הוא למצות שבת או למצות חנוכה. אבל מהרי"ץ מסביר, שהפרי חדש שסובר לא להגיד 'של', כנראה הוא הבין שתוספת 'של' זה כמו ה"א הידיעה, דהיינו הכוונה 'החנוכה', שזה משמע על חנוכה המזבח וחנוכה המקדש. אבל אם אתה אומר 'נר חנוכה', זה קאי על המצוה של חנוכה. כמבואר בתשובותיו פ"ע ח"ב סי' קמ"ג (השני).

החיד"א בברכי יוסף ובמחזיק ברכה, מסביר את ההבדל בשני אופנים ומבא בקצרה בשערי תשובה, ובכף החיים סימן תרע"ו ס"ק ב"ז. ראשית יש הבדל, נר חנוכה אסור להשתמש לאורו, אבל נר שבת מותר להשתמש לאורו. דהיינו, אסור להשתמש בנר חנוכה, אפילו לאכול אסור. אם אינו מדליק אור נוסף בחדר, אלא יש לו רק את נר חנוכה, אסור להשתמש לאורו. אבל בנר שבת, מותר להשתמש לאורו. רק כשמתקרבים, יש חשש שמא יטה, לכן כתוב שאדם לא יקרא בספר מולו. אבל אם ישנם שני אנשים, האחד מזכיר לשני, ומותר ליהנות ממנו. זה אפילו מצוה, כי הוא נעשה לכבוד שבת. נהנים ממנו במקום שסועדים. אולם בנר חנוכה, אפילו שיהיו עשרים אנשים, אסור להם ליהנות מנר חנוכה. לכן, כשאתה אומר 'נר חנוכה', פירושו שגם זה אסור להשתמש בו. משא"כ 'נר שלשבת', זה דבר שמותר להשתמש בו. כך הוא כותב, והטעם, כי נר חנוכה אסור להשתמש לאורה, ולזה אמר נר חנוכה, להורות כי הנר אינו כי אם למצות חנוכה. משא"כ נר שבת, הכוונה נר שאנו משתמשים בו, ונרו יאיר לתועלתנו, וזה הנר המאיר הוא של שבת. הנר הוא בעצם גם בשביל התועלת שלנו.

פירוש שני, הוא אומר, יש עוד הבדל. בשבת ישנם דברים אחרים נוספים, כגון קידוש, וסעודה, ולובשים בגדי שבת, ועניינים אחרים. אבל בחנוכה, אין דבר של מעשה, חוץ מהדלקת הנר. מה ההבדל בין חנוכה לימים אחרים? אמירת הלל? הלל זה דיבור, אמירה בפה. אבל המעשה

והקשר לחנוכה הוא, שמלכות יון היא חושך, יחשך על פני תהום' זו מלכות יון, שהחשיכה פניהם של ישראל, לכן מאירים זאת ע"י האור של התורה.

רמז נוסף, הרי המנורה בצפון, והשלחן בדרום. א"כ, להדליק נר של חנוכה, ר"ת שלחן. דהיינו זה השלחן, בא להשלים את המנורה, שהיו שניהם מכוונים בבית המקדש. בעוה"ר אין לנו שלחן המערכת להקטיר עליו וכו'. ועוד אפשר להוסיף כהנה וכהנה רמזים.

תשובה לטוענים שנוסח ברכתנו 'להדליק נר שלחנוכה', אינה טובה עפ"י סוד הארז"ל.

אבל מה שברצוני לומר, שאפילו את הרמז של רבינו האר"י ז"ל, שמביאים אותו הרבה אחרונים, גם זאת אנו יכולים לכוון לפי נוסחתינו. האר"י כותב בשער הכוונות [דף ק"ח ע"ד] כך, לכוון בר"ת להדליק נר חנוכה, שהוא שם קדוש שנקרא נח"ל, ויוצא מר"ת של פסוק נוצר חסד לאלפים. כתוב שם עוד כל מיני רמזים, דברים גבוהים, אשרי העומדים על סודם.

צריכים להבין, מהי המלה 'של' האם היא מחוברת עם המלה 'חנוכה', או לא? הרי זו לא מלה אחת. אלא זה כמו וא"ו החיבור. כמו שיש שלחן – ושלחן, נחל – ונחל. למשל, יש שם קדוש שמובא בספרים, היוצא מפסוק "מעט צירי ומעט ד'בש נ'כאות ול'זט ב'זטנים וש'קדים", שהם צדנלב"ש. איך הם עושים חשבון? מעט צירי ומעט ד'בש, נכאות ול'זט, מחשיבים את הלמ"ד. איפה הוא"ו? אלא שזו וא"ו החיבור, לכן לא מתחילם עימה. א"כ אותו הדבר בנ"ד, המלה 'של' היא תוספת, אינה מעיקר המלה, ממילא אפשר לדלג עליה. אפשר לכוון את הכוונה, בלי עיקר המלה, כפי שמשמיטים את כל הדברים הנוספים למלה.

מצאתי דוגמא נוספת לדבר זה. יש שם קדוש, ביי"ט, היוצא מפסוק "כי ב"י חשק ואפלט'הו". לקחו את האות טי"ת, שהיא בכלל באמצע המלה, וחיברוה. זה דבר עוד יותר חזק, כמו כן, הביאו את הפסוק 'ביום הגמל את יצחק', יום הגמל" ר"ת וסו"ת מיל"ה. ומה עם הבי"ת

של 'ביום'? אלא שזאת בי"ת שימושית, ואינה עיקר המלה.

אותו הדבר בנ"ד, המלה 'של' היא שימושית, אפשר להשתמש בה לכאן ולכאן. יש פנים לכאן, ויש פנים לכאן. לכן, טוב ונכון שאנו אומרים אותה.

שאלה מהקהל: כב' הרב הביא דוגמאות לאות, לא למלה שלימה בפני עצמה.

תשובת מרן שליט"א: טוב ששאלת זאת, אבל בכל ספרי הקדמונים, המלה 'של' מחוברת תמיד למלה שאחריה, ואין מקף ביניהם. היום אנחנו עושים עם מקף, כעין פשרה, אבל בספרי הקדמונים המלה מחוברת ממש. ולמעשה, זהו פסוק מפורש בשיר השירים ג', ז', הנה מְטָתו שְׁלִשְׁלֹמָה. זו מלה אחת, בלי מקף. אמנם המקף נחשב מחבר, אבל אין פה מקף. גם ביונה וא', ז' כתוב, בְּשִׁלְמֵי הָרְעָה הַזֹּאת לָנוּ. לא כתוב בשל מ', אלא בשלמי. ואם יקשה מישהו, שיש פסוק בספר קהלת וח', י"ז, בְּשֵׁל אֲשֶׁר יַעֲמַל הָאָדָם, ושם כתוב 'בשל' עם תלשא ימין, א"כ פה כבר מתבלבלים. אבל מי שמתעמק, ימצא את התשובה. זו בכלל אינה שאלה. הרי פירוש 'של' הוא 'אשר'. כשכתוב 'מטתו שלשלמה' פירושו, המטה אשר לשלמה. אבל פה כתוב, 'בשל אשר יעמול האדם', א"כ מה זה? באשר אשר יעמול האדם? הדבר אינו יכול להיות. לכן פה 'בשל' זה לא 'אשר', כי א"א לכתוב 'אשר' פעמיים. לכן באים המפרשים ואומרים, האבן עזרא ומצודת דוד, שפה 'בשל' פירושו 'בעבור'. כמו, 'בשלי הסער הגדול הזה עליכם', בעבורי. א"כ זו כבר מלה אחרת. דהיינו, כאשר מובן המלה 'של', הוא 'אשר', אז היא מתחברת. וזו המלה 'שלחנוכה'. אנחנו גורסים כך בכל המקומות, כגון 'איזהו מקומן שלזבחים'. אם תגיד שלזבחים, זה לא נקרא ה"א הידיעה, אבל אם תגיד שלזבחים, הכוונה לזבחים הידועים. כמו כן, שלשבת. זה בעצם מתחבר למלה אחת. אבל מצד שני, זה כמו וא"ו החיבור, שאתה מחברה ומורידה לפי הצורך. אתה יכול להגיד שלשבת, שלזבחים, וזה ממש כדין אותיות שימושיות. כל ההבדל הוא, שפה זה שתי אותיות.

שערי יצחק – השיעור השבועי

הרמב"ם. גם מהרי"ץ אומר שהולכים כמו הרמב"ם. אבל הם לא הבינו, כפי שאמרת, שמהרי"ץ הדגיש את הרמב"ם כלפי השאמי. הם לקחו זאת בצורה קיצונית לאידך גיסא, והם רוצים ללכת בהכל לפי הרמב"ם. נכון שקדמונינו נהגו כמעט הכל כהרמב"ם, אבל כבר לפני כמה מאות שנים זה השתנה, כעין שאר ארצות. דור דור ושופטיו. וכתוב ואל השופט אשר יהיה בימים ההם. איך נהיו דרדעים, פתאום חזרו "רוֹרְס", אחורה? ויהיו לאחור, ולא לפני. ואכן צריך להבין, למה הם נתפסו להרמב"ם? צריכים להסביר זאת באריכות, אבל כעת בדעתי לעמוד רק על הנקודה שדיברנו בשיעור שעבר. אשלים את הנושא, כי הוא רחב מאוד, וה' ברוך הוא יזכנו להשלים את העניין בזמן אחר.

דיברנו בעניין עניית אמן בתפילת שמו"ע, כשמתפללים תפילה אחת. כפי שאנו עושים קבוע במוסף של ר"ה, ולפעמים אנו עושים כך גם בשאר ימות השנה בשעת הדוחק. אבותינו היו עושים זאת תמיד במוסף של שבת, ישנם אולי כאלה שעד היום עושים זאת, אבל כיום אין כבר את הסיבה. אבותינו היו קמים בשבת מוקדם, למדו והתפללו, עד שהגיעו למוסף הם כבר הרגישו לא טוב. מרוב השעות שהם היו בבית הכנסת. לכן הם עשו מוסף תפילה אחת, כי אנשים כבר לא יכלו לסבול. קריאת ספר תורה זה שעתיים, ובפרט אם יבוא אחד שגדרי, יקרא את המברך 'ותצא דינה' חצי שעה. אבל אפילו לא שגדרי, איך שיהיה, קריאת התורה לקח להם הרבה זמן, כי הם קראו לאט. כמובן עם תרגום. גם התפילה היתה באיטיות, וגם למדו או אמרו תהלים וכדומה, לפני התפילה. אבל היום, הדבר לא שייך. היום באים בשעה שבע, ורוצים לגמור ולצאת בתשע. והלואי... היום צריך לעשות גם במוסף לחש וחזרה.

כותב רבינו הרמב"ם [פרק י' מהלכות תפילה הט"ז], אסור לו למתפלל בציבור, שיקדים תפלתו לתפלת הציבור. הנכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שמתפלל בלחש, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח ציבור לקדושה, יתפלל. ואם לאו, ימתין עד שיתחיל שליח ציבור להתפלל בקול רם, ויתפלל עמו בלחש

שאלה מהקהל: למה היו צריכים דוקא פה למצוא את השם הקדוש הזה, ולא בכל הברכות? מדוע דוקא בחנוכה חיפשו שיהיה את השם נח"ל? תשובת מרן שליט"א: לא חיפשו. צריך לדעת, רבינו האר"י, הוא עיר וקדיש די רוח אלדין קדישין בגויה. זהו לא בן אדם רגיל. האר"י ז"ל, הוא העטרה לראש כל המקובלים. הרי מרן הבית יוסף שהיה בדורו ומחותן עמו, אמר, דבר כזה, כמו האר"י, לא נמצא. היו הרבה מקובלים לפני האר"י ואחריו, ראשונים ואחרונים, אבל כולם הם אנושיים. לדוגמא אפילו הרב בן איש חי. מה שהאר"י אומר, אלו דברים שהם בשמים. דברים שרק מלאך יכול לאמרם. אלו הקדמות וחיידושים, דברים שאין ביכולת בן אדם לאמרם. השגות עליונות, שאין מישהו עם השגות כאלה. אחד יכול להגיד, יכול להיות ככה, ויכולה להיות סברא כזאת וכזאת, הוא יכול להסביר את הכוונה. אבל האר"י, הוא מאן דאמר מיוחד. לכן הוא בא ואמר זאת. זה לא שהוא חיפש למצוא ר"ת ורמזים. הוא הודיע לנו נסתרות, כפי שגילו לו מן השמים. ואכן בכל התורה כולה, ישנם רמזים וסודות.

בתשובה לשאלה מהקהל: אפשר לכוון את כל הכוונות, גם נח"ל וגם לנח"ש, רק תברך לאט כדי שיהיה לך זמן. בעצם יש שמונת ימי חנוכה, א"כ אפשר שכל יום תכוון כוונה אחרת. ויש לי עוד כוונות נוספות בעניין זה, אלא שאכמ"ל.

השלמה בעניין עניית אמן אחר ברכות ש"צ בתפילה אחת, דחיית דברי כותב התשובה, ודבריו התמוהים שנכתבו בפירושו על הרמב"ם בעניין זה.

ברצוני להגיד כעת כמה דברים, כהשלמה למה שדיברתי בשיעור הקודם, ובעצם זה גם המשך למה שאנו אומרים עכשיו.

הרי בלי מהרי"ץ זיע"א, היו שוכחים בכלל את מסורת יהדות תימן ואת הרמב"ם. היו כולם כיום כמו ספרדים, נוסח שאמי. אבל בא מהרי"ץ, חיזק והעמיד את נוסח הבלדי. אבל בזמן האחרון, ישנם כאלה שכתוצאה מדברי מהרי"ץ, הקצינו לצד השני, הולכים בהכל אחרי הרמב"ם. מחקו את כל הדברים האחרים, בגלל שכך כתוב

מלה מלה, עד שיגיע שליח ציבור לקדושה, ועונה קדושה עם הציבור, ומתפלל שאר תפלה לעצמו. ואם התחיל להתפלל קודם שליח ציבור, והגיע שליח ציבור לקדושה, לא יפסיק ולא יענה קדושה עמהן, וכן לא יענה אמן יהא שמיה רבא מברך והוא באמצע התפלה, ואין צריך לומר בשאר הברכות. לא מדובר על אדם המתפלל ביחידות, אלא אדם שבא לבית הכנסת להתפלל, הוא חייב להתפלל ביחד עם הציבור. אומר רבינו מנוח את הסיבה, כי תפילת הרבים, הן אל כביר לא ימאס, כמש"נ פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי. אדם המתפלל ביחד עם הרבים, תפילתו מקובלת, לכן שלא יתפלל לבד, ואפילו לא יקדים, דהיינו אפילו חלק מהתפילה שלא יתפלל לבד, אלא הוא צריך להתפלל להתחיל ביחד עם הציבור.

יש פה שלשה דברים. ראשית, אסור לו שיקדים תפילתו. אח"כ הוא אומר, דבר שני. מי שנכנס לבית הכנסת, כגון להתפלל מנחה, ומצא שהציבור כבר מתפללים בלחש, מה יעשה? האם יתחיל להתפלל יחד איתם, ומתי שיגמור יגמור, או שצריך לחכות עד שהש"צ יתחיל י"י שפתי תפתח, ויתפלל איתו. אומר הרמב"ם כך, אם הוא יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדוש, יתפלל. תשער האם תספיק, אולי תסתכל בסידור פתוח של מישהו, תראה איפה הוא נמצא, ואם אתה רואה שתספיק לסיים עד שיגיע הש"צ לקדושה ותוכל לענות איתם, אזי תתפלל. כדי שלא תפסיד את עניית הקדושה, שהוא דבר גדול וחשוב ביותר. אבל אם לאו, ימתין עד שיתחיל ש"צ להתפלל בקול רם, ויתפלל עמו בלחש מלה מלה. ישנה גירסא, מלה במלה. זה לא משנה. בכל אופן, עד שיגיע ש"צ לקדושה, ואז יענה קדושה עם הציבור, ואח"כ יתפלל את שאר התפילה לעצמו.

מה עם עניית אמן? שיענה על כל ברכה וברכה, או לא? הרמב"ם לא אומר על זה כלום. לא אמר שיענה, ולא אמר שלא, הוא לא מזכיר. כנראה שהוא סובר, או שכן או שלא. דהיינו, זאת לא חובה. אמרנו שדעת מהרי"ץ להקדים שלוש

תיבות, וברמב"ם לא כתוב בהדיא לא כך, אבל מצד שני הוא לא אומר שכן, כי בעצם זה רשות. כך כותב במפורש בעל שו"ת חן טוב, למה"ר יחיא בדיחי. הוא היה אחד מחכמי תימן החזקים, מתלמידי תלמידיו של מהרי"ץ, ראש הישיבה בבית מדרשו. כמו"כ היה גם מקובל אלדי, אחד מהמפלגים. מספרים עליו אותות ומופתים ממש. גברא רבא, בנסתר ובנגלה. הוא כותב בסוף התשובה (סימן נ"ב), הזכרנו בשיעור שעבר מקצת מדבריו בנושא זה, ובסוף הסימן הוא כותב כך, ודע, דהבית יוסף כתב בסימן נ"א, דלא קאמר הרא"ש שחייב אדם שיסיים מהרה כדי שיענה אמן, אלא שהוא היה נוהג כך. לא כתוב שחייבים. הרא"ש אמר, אני כך עושה. אבל שאר כל אדם, הרשות בידו, אם ירצה למהר לסיים. ואם לא ירצה, לא יסיים. ומכל מקום, כשיסיים קודם החזן, יש לו לענות אחריו. וכמ"ש הב"י בסי' רט"ו, ומסקנתו בסי' נ"ט שהבאתים לעיל. וכך אמרו ברבה (דהיינו מדרש רבה) פ' תבוא, שאין גדול לפני הקב"ה יותר מישראל שעונים אמן.

יתכן, שהרמב"ם לא התייחס לעניין האמן, בגלל שזה רשות. אפשר אולי שבאופן רגיל לא עונים. הרמב"ם לא נכנס לנושא זה. [אולי זה תלוי בדין העוסק במצוה פטור מן המצוה, שנחלקו הראשונים אם זה כשיכול לעשות שתיהן, כנודע, ואכמ"ל. ועי' תשובת הרמב"ם אמצע סימן ק"פ, לעניין הפסקה בברכות ק"ש, בברכה אחרת המזדמנת. יב"ן]. אבל חכמי תימן הנהיגו, שכן יענו אמן. כשהציבור מתפללים בלחש עם הש"צ שאומר בקול רם, שיענו אמן, רק שמקדימים שלוש תיבות. והסיבה היא, בגלל עניין מעלת עניית אמן וחיובותו, הנהיגו לעשות כך. דהיינו, להשתדל לעשות כך. גם אם לא כל הציבור, בכל אופן מי שיכול להספיק.

אח"כ מביא מהר"י בדיחי מהזוה"ק פרשת עקב ודף רע"א ע"א, כד סלקין אנון ברכאן מתתא וכו', מכרזי בכל אינון רקיעין, דא הוא דורונא דמלכא דשדר פלוני. כשעולים הברכות, בשמים מכרזים, פה מתקבל דורון להקב"ה. דא הוא דורונא בקיומא כדקא יאות. ומאן איהו, ברכה דאתיבו עלה אמן. דכל ברכה דאתיבו עלה

שערי יצחק – השיעור השבועי

תיבות לפני כן כדי לענות, הוא חושב שהכס"מ למד זאת לפי הגירסא המוטעית, אבל בסופו של דבר מרן אמר בעצמו שזה לא נכון, ממילא לשיטתו ירד כל העניין הזה.

אבל זו טעות גמורה, כי אדרבה, הכס"מ לא צריך לדייק את הדין הזה מהרמב"ם, כי דין זה כתוב במפורש ברא"ש. הטור ובאו"ח סי' נ"ט מביא זאת, והב"י דן על כך באריכות. א"כ לא פה התחדש דין זה, אדרבה היה פשוט לכס"מ שהדבר מותר. כל הנידון הוא, האם להכניס זאת ברמב"ם, האם לפרש את לשון הרמב"ם 'גאל ישראל, אמן, אולי נגיד שגם הרמב"ם מתכוון לכך. על זה מתלבט הכס"מ, האם כן או לא, כי דוחק להכניס זאת ברמב"ם. אבל דין זה לא יצא מפה בכלל. אצל הכס"מ דין זה הוא הקדמה, גם לפני וגם אחרי, רק השאלה האם הרמב"ם פה התכוון לכך. אולם מקור הדין עצמו, הוא מהרא"ש, והדבר מוסכם בכל הפוסקים, ואין על כך שום חולק, חוץ ממנו שחולק על כך. כך נדמה לו. אבל בלא"ה הוא מחוץ לשורה. דרך אגב, המבין מבין שהוא מדבר בלשון בוטה נגד מרן הכסף משנה, להציג אותו בפרהסיא כביכול טועה, למרות שהכס"מ חזר בו כאן בעצמו. וזאת מתוך מגמה ידועה.

והוא ממשיך וכותב, והמתפלל כתקנת רבינו תפילה אחת, אין לו להקדים שתיים שלוש תיבות ולענות אמן. פה הוא לא הזכיר את מהרי"ץ, אבל ברור שהוא מתכוון לחלוק עליו. והוי שגיאה בשתיים. מקדים תפילתו לתפילת הציבור, ועונה אמן אחר ברכותיו, מלבד הבלבול שגורמת התחרות עם הש"צ. שמעתם? הוא טוען שיש פה שתי שגיאות, לאלו המקדימים שתיים שלוש תיבות ועונים אמן. כי ראשית, אסור להקדים תפילתו לתפילת הציבור. שנית, אתה עונה אמן אחר ברכותיך. וגם, שאם אתה מתחרה עם הש"צ, הדבר גורם לבלבול. כי כל פעם אתה צריך למהר ולסיים לפניו. וממשיך, וכן משמע להדיא בחידושי רבינו אברהם בן רבינו, שזה גורם לבלבול, והוי בכלל אסור להקדים תפילתו לתפילת הציבור, כפי שהובא משמו גם במעשה רוקח. הוא אומר שיש פה שתי שגיאות, ואני אומר, כי כל מה שהוא כתב, מלא שגיאות. זרוע

אמן, דא איהו בקיומא כדקא יאות. ברכה שעונים עליה אמן, זוהי ברכה מושלמת. בגלל דבר זה עשו חכמי תימן כאילו זה חובה, דהיינו שהנהיגו זאת באופן קבוע.

בשיעור שעבר, הבאנו תשובה שמישהו כתב נגד זה, והסברנו שזה לא נכון. אבל אחרי כן, בסוף, גם ראיתי בפירוש שלו [קאפח. העורך] על הרמב"ם, דברים בנושא זה, שממש לא האמנתי למראה עיני. למרות שאני מכיר את הספר, כבר משנים רבות, אבל כעת נדהמתי ממש, מלא טעויות מהתחלה ועד הסוף. אינני יודע מאיפה אתחיל ואיפה אגמור...

הוא כותב [בדף ר"ד אות ח"ן] על הכסף משנה שדיברנו בשיעור הקודם, אמרנו שהוא פירש אותו לא נכון. גם פה רואים את אותה הטעות, אבל תשמעו איזה מלים. על בסיס טעות זו, של גירסת 'גאל ישראל, אמן, למד הכס"מ בפ"א מברכות הל' ט"ז דין חדש. הכס"מ למד דין, מטעות בגירסא. וז"ל שם, ומה שכתוב בספרי רבינו פ"ט מתפילה ה"א, עד שמברך 'גאל ישראל, אמן, יש לומר דהתם לא שיענה אמן אחר ברכתיו, אלא שימהר לומר גאל ישראל קודם ש"צ, ויענה אחר ש"צ. הוא מבין, שהכס"מ המציא דין, למד מפה דין, שאם הרמב"ם כתב 'גאל ישראל, אמן, והרי 'אמן' זו היא טעות, כי אינה כתובה בכת"י, א"כ איך תענה אמן? הכוונה שתמהר לסיים לפניו. כאילו מפה הכס"מ בנה את דין זה. אבל הכס"מ אומר בסוף, ויותר נראה לומר שאמן הכתוב שם, טעות סופר. הכס"מ בעצמו אומר שזו טעות, וצריך למחקו. ובגירסת רבינו מנוח ליתיה, וכן מצאתי בספר מדויק. עכ"ל. א"כ הוא אומר כך, הצעת הכס"מ, שיקדים לגמור לפני ש"צ, נראה לי שלא יסכים רבינו לכך, ממ"ש לקמן בסוף הפרק, אסור למתפלל בציבור שיקדים תפילתו לתפילת הציבור. ובהמשך כתב הרמב"ם, שיתפלל עמו בלחש מלה במלה. א"כ, משמע שהקדמת מלים בכוונה, בכלל אסור להקדים. ובכל אופן, לאחר שהגיע מרן למסקנא נכונה, שאותה אמן טעות היא, בטלה ההנחה הראשונה, ואין לסמוך עליה כלל. דהיינו, כל העניין שאפשר להקדים כמה

שגיאות מהתחלה ועד סוף, לא שתי שגיאות. עוד מעט תשמעו.

דבר ראשון, לגבי 'מקדים תפילתו לתפילת הציבור'. זו שגיאה גדולה. אין דבר כזה. דין 'מקדים תפילתו לתפילת הציבור', מדובר על כל התפילה, לא כשהוא מקדים כמה מלים. תכף נסביר זאת בעזרהי"ת יותר טוב. לגבי דין 'עונה אמן אחר ברכותיו', הסברנו כבר, שאתה עונה אחר ש"צ, ולא אחרי ברכותיך.

ברם הוא כביכול מביא ראיה, מרבינו אברהם בן הרמב"ם. מדובר שם על תקנת הרמב"ם בזמנו, שהרמב"ם ראה שישנם אנשים שאינם מקשיבים בחזרת הש"ץ, ולכן עשה שיתפללו יחד. דרך אגב, הרמב"ם לא עשה זאת באופן קבוע, אלא רק כשיש ציבור גדול, שאי אפשר להשתלט עליהם. אבל כשהיה מניין מצומצם, או כשלא היתה את הבעיא הזאת, הרמב"ם בעצמו כותב שהוא עושה כתקנת חז"ל. יש ע"ז אריכות בתשובות הרדב"ז. בכל אופן, כותב רבינו אברהם בן הרמב"ם כך, כבר נודע מה שתיקן אבא מארי ז"ל, דהיינו הרמב"ם, והסכימו עמו חכמי דורו העומדים עמו. ראה, שכשחוזר הש"צ התפילה בקול רם אחר הלחש, לא יתנו אוזן כל העם לשמוע ממנו באימה, ולעמוד במוסר כעמידה בתפילה וכו'. לפיכך תיקן ז"ל, שיגביה קולו ש"צ מתחילה, וינהג המנהג בתפילה כפי שנוהג בפריסה על שמע, שהש"צ מגביה קולו מבראשונה, להוציא מי שאינו יודע. והנמשכים אחריו יתפללו בלחש או בקול נמוך מקולו, להוציא עצמן. ויאמר הקדושה בברכה שלישית וכו'. ונתפרסם זה התיקון בארץ מצרים כל ימי חייו ואחר פטירתו ז"ל, וניצולו העם מן המכשול שהיו נכשלים בו, ולא חלק עליו אחד מחכמי דורו בזה, ולא יחסו אותו לחולק על דברי חז"ל בדבר זה, עם היותו היפך סדד התלמוד וכו'. אבל הוא אומר, שעכשיו בזמנינו יש טעות. אבל צריך אתה לדעת, שראינו רוב האנשים בזה התיקון האחרון, סומכים על עניין יש לדקדק בו, והם מדמין שהם מדקדקים בו. וזה, שכשמגיע ש"צ לעבודה ויעלו הכהנים לדוכן. הם רוצים לענות אמן על הברכה, כדי לזכות ולהתברך.

א"כ מה הם עושים? ימהרו כולם בתפילה, עד שישלימו תפילתן קודם ברכת כהנים, כדי שלא ימנעו מעניית אמן על ברכת כהנים, או שמא יענו ותהיה הפסקה. ואמרו בעיונם התלמודי, כפי מחשבתם, שהתלמוד ביאר שאין המתפלל יכול להפסיק תפילתו בעניית אמן וכיוצא בה, לא בקדיש ולא בקדושה ולא כיוצא בהן. וקצת מהם, ממחר יותר, עד שישלים תפילתו קודם שיגיע ש"צ למודים, כדי שלא יגרע ממודים דרבנן. וזה הדקדוק, עזיבתו דקדוק. להיות בעצמו טעות. ואין בו דקדוק תורני, כי אם הפכו. והוא מביא לידי עון גדול. שהוא מחייב המהירות באמירת התפילה ושיבוש הכוונה ותליית המחשבה, כדי להקדים לש"צ, ותהיה אז צורת התפילה קבע ולא תחנונים.

רבינו אברהם בן הרמב"ם כותב, שיצאה בזמנו טעות מהתקנה הזאת, כי כדי להרויח את נשיאות כפים, את ברכת כהנים, הם רוצים לענות אמן על ברכת כהנים, א"כ הם לא יודעים מה לעשות? אם נענה אמן, זה הפסקה. ואם לא נקשיב לברכת כהנים, נפסיד את הברכה. מה עשו האנשים? מיהרו. דהיינו, לפני שהגיעו הכהנים לברכת כהנים, הם כבר סיימו את התפילה. כבר פסעו, והם כבר אחרי התפילה. או ישנם כאלה, שאפילו לפני ברכת מודים הם כבר עשו זאת. דהיינו, כשהגיעו לברכת מודים, הם כבר סיימו את התפילה. כך כותב רבינו אברהם בן הרמב"ם.

נו, וכי זאת ראיה? האם זה בלבול הדומה לעניין של שלוש תיבות בלבד שמהרי"ץ מדבר? הרמב"ם אומר, 'שיתפלל תפילתו מלה במלה'. וכי אפשר להתפלל עם הש"צ מלה במלה ממש? אפשר להגיד ברוך - ברוך, אתה - אתה, וכן הלאה, ממש עם הש"צ? אין דבר כזה. זה רק יכול להיות רק ע"י תוך כדי דיבור כדיבור. בברכת כהנים יכולים לעשות זאת, משהו דומה, שהוא מקרא אותו מלה מלה. אבל להגיד עם בן אדם מלה במלה ביחד, ובמשך כל התפילה, אין דבר כזה. זה לא מציאותי. על כרחך, שזה תוך כדי דיבור. דהיינו, אתה פחות או יותר נמצא על ידו, ותוך כדי דיבור כדיבור דאמי. לכן בא מהרי"ץ

שערי יצחק – השיעור השבועי

ועקידה וכדומה, אז יכולים לומר יחד ממש מלה במלה, כמ"ש מהרי"ץ [בע"ח דך ל"ה ע"א], צריכים הקהל להכין עצמם לקרות ק"ש בקול אחד, בנעימה אחת, בהשוואה אחת. דהכי איתא בשה"ש רבה על פסוק היושבת בגנים, כשישראל נכנסים לבתי כנסיות וקורין ק"ש בכיוון הדעת, בקול אחד, בדעת ובטעם אחד, הקב"ה אומר להם 'היושבת בגנים', כשאתם קורין 'חברים' אני ופמליא שלי מקשיבים לקולך השמיעני וכו' יעו"ש. [לדעת הרמב"ם בתשו' סי' רי"ט, ש"צ מוציא גם ברכות ק"ש את הבקי. אבל אין זה נוגע לעניינינו, כי אנחנו רק מוכיחים ממהרי"ץ שהמושג מלה במלה, אינו קשור כלל להקדמת תפילתו לתפילת הציבור. יב"ן].

דרך אגב, אולי יש פה חידוש, כי כאן מהרי"ץ לא כתב כמה תיבות יסיים. הוא אומר, ימהר לסיים כדי שיענה אמן, אבל הוא לא כתב שלוש תיבות. זה קצת ראייה למה שאמרנו, שבעל ענף חיים וחוץ טוב וגם שושנת המלך, הבינו טוב. שמהרי"ץ כתב שלוש תיבות, זה לא דוקא, אלא גם שתיים. והראיה, שפה אמר 'ימהר לסיים', הוא לא אמר כמה. אמנם אפשר להגיד שהוא סמך על מה שכתוב אח"כ בתפילת המנחה, שלוש תיבות. בכל אופן, פה רואים שכתוב 'מלה במלה' לגבי ברכות יוצר אור, ולא לגבי התפילה. נמשיך הלאה בדבריו בהמשך [דף רכ"ח]. הרמב"ם כותב [פ"י מתפילה הט"ז], אסור לו למתפלל בציבור שיקדים תפילתו לתפילת הציבור. הוא כותב ע"ז בפירושו כך, בגמ' ברכות דף כ"ח ע"ב א"ר יוחנן אסור לו לאדם ליקדים תפילתו לתפילת הציבור, א"ר אבא בציבור שנו. ואע"ג דבגמ' אתאמר לעניין שלא יקדים כל תפילתו לתפילת הציבור, נראה בדעת רבינו שאפילו להקדים כמה מלים לפני ש"צ אסור. אתם שומעים איזה חידוש? זהו דבר בדוי. אין דבר כזה, אין הלכה כזאת. זו "המצאה" באמת, בלי להישבע... הוא אומר, כיון שאסור למתפלל שיקדים תפילתו, א"כ כשאתה אומר עם הש"צ מלה מלה, אל תקדים, בגלל דין 'מקדים תפילתו'. מה הקשר? הרי 'המקדים תפילתו', זה להקדים את כל התפילה, או חלק ממנה, לא להקדים מלה. וכי יש איסור להקדים מלה לפני

ואומר, תקדים שלוש תיבות. כלומר, הרי בלאו הכי אתה כל התפילה זזה ימינה ושמאלה, אומר לך מהרי"ץ, תקדים עוד חצי שנייה לפני שהש"צ מסיים, ותענה אמן. נו, החצי שנייה הזאת, היא שתגרום לבלבול? הרי את כל הברכה כולה א"א לאמרה עם הש"צ ממש בצמוד, א"כ גם כשאתה אומר 'בא"י מגן אברהם', ומקדים שלוש תיבות, אין הדבר גורם לשום בלבול. רבינו אברהם בן הרמב"ם מדבר על בלבול של כמה ברכות, שהוא מסיים מהר כדי להספיק גם את ברכת מודים, וברכת שים שלום, זה אכן בלבול. אבל דבר כזה, בודאי שלא יגרום לבלבול. הרי גם מהרי"ץ ראה את דברי ר"א בן הרמב"ם הללו, שכן הביא אותם בע"ח לגבי מוסף ר"ה, ולא התייחס לכך, כי מובן בפשיטות שאין לכך שום קשר לנ"ד. ההבדל גדול.

דבר דומה לזה, כותב מהרי"ץ לגבי ברכת יוצר אור, גם שם [ע"ח ח"א דף ל"א ע"א] הוא אומר 'מלה במלה'. הוא כותב כך, ברכות יוצר וערבית, ש"צ מוציא אפילו הבקי. כך מצד הדין. ומיהו, אינו מוציא היחיד בפחות מעשרה. רק אם יש עשרה אפשר להוציא. אבל פחות מעשרה, כל אחד יברך אותן לעצמו. ונכון לאמרם עם הש"צ בנחת, מלה במלה. וימהר לסיים קודם שיסיים הש"צ כדי שיענה אמן, עיין שו"ע סי' נ"ט וטור ופר"ח. הוא מציין מקור את השו"ע, והטור, ופרי חדש. הפרי חדש זהו החלק הראשון של מה שכתב בהתחלה. הוא הביא אותו בסוף, כי הפר"ח היה אחריהם. אבל השורה הראשונה, מקורה עפ"י הפרי חדש, שהש"צ לא מוציא אם הם פחות מעשרה. אבל מה שמהרי"ץ מביא, ונכון לאמרם עם הש"צ בנחת, כתוב בטור ובשו"ע. אבל פה, מהרי"ץ מוסיף מלים שהשו"ע והטור לא כתבו, הוא הוסיף מעצמו את התיבות 'מלה במלה'. הרי בברכת יוצר אור, אין אפשרות לבוא ולהגיד שזה מדין ש'אסור להקדים תפילתו לתפילת הציבור', כי הרי ברכת יוצר אור היא ברכה, לא תפילה.

כמובן המושג מלה מלה, אינו מדויק בשלימות, כפי משמעות המלים. כשאומרים הציבור במקלה ובאיטיות, כגון ק"ש וזמירות ושירת הים

הש"צ? איפה שמענו דבר כזה? כתוב 'אסור להקדים תפילתו, א"כ מזה מבינים שאסור להקדים מלה לפני הש"צ?

והוא ממשיך, ולפיכך הביא דין זה בהלכה זו, שממנו למד מ"ש לקמן ויתפלל עמו בלחש מלה במלה, דמנא ליה הא דבעינן מלה במלה? שמעתם? עכשיו יש לו כאילו דיוק ברמב"ם. הרי הרמב"ם מביא זאת באותה הלכה, אסור להתפלל, ואח"כ כתב שיתפלל איתו מלה במלה. למה כתבת זאת פה? אלא הכוונה, שאני לומד את הדין של מלה מלה, מהדין שאסור להקדים תפילתו לתפילת הציבור. גם זה אינה הוכחה כלל. מה השאלה? למה הרמב"ם כתב זאת בהלכה זו? כי כאן זה המקום. הוא לא צריך לכתוב זאת במקום אחר. פה הוא הנושא, הוא מדבר על הנכנס לבית הכנסת כשהם מתפללים, א"כ זהו הנושא. אלא מה, לעשות ברמב"ם ידרשינן סמוכין? מכך שהרמב"ם הסמיך זאת? אין לכך שום קשר. הרי גם עניין אחר מפסיק בנתיים. מי שמבין, זו אינה ראייה כלל. הרמב"ם לא "למד" זאת מהגמ', כפי שהוא כתב, אלא העתיק מהרי"ף בשם רבינו האי גאון, וממילא אין שאלה "מנא ליה" לרמב"ם. אולי יש לשאול "מנא להו". התשובה, הם כתבו שכך "מנהגא דרבנן". לא מוכרח לכך מקור מהגמ', זה מסברא. ישנם דברים רבים כאלה בגאונים.

אך העיקר הוא בהמשך דבריו שכתב, שממנו למד מ"ש"כ לקמן ויתפלל עמו בלחש מלה במלה. דמנא ליה הא דבעינן מלה במלה? הוא שואל, מאיפה הרמב"ם לקח שיתפלל עם הש"צ מלה מלה? אלא, בגלל שאסור להקדים תפילתו לתפילת הציבור, זו הרי גמ' מפורשת, מזה למד הרמב"ם שצריך שיתפלל עם הש"צ מלה במלה. כי אם לאו, אתה עושה איסור. כך הוא אומר.

אולם הדבר אינו נכון. מה השאלה? מאיפה הרמב"ם למד? הדבר כתוב במפורש ברי"ף. הרמב"ם לא למד זאת מהגמ', אלא העתיק מהרי"ף. והדבר פלא עצום, כי הוא בעצמו הביא זאת בכלל דברי רבינו אברהם בן הרמב"ם, ובדף ר"ה עמוד א', ושם הדבר כתוב במפורש, אבל פה לא שם לב לכך. גם ההגמ' והכס"מ ציינו כבר את הרי"ף, אך לא העתיקוהו.

הרי"ף כתב [בדף י"ג ע"ב] כך, כתב רבינו האי גאון זצ"ל, דמנהגא דרבנן כד עייל איניש לבי כנישתא, ואשכח ציבורא דמצלו בלחשא. רואה ציבור שנמצאים כבר בתפילת הלחש, מה יעשה? דמיעכב עד דמסיימי. יחכה עד שהם יסיימו. וכד פתח ש"צ, מתחיל י"י שפתי תפתח, ואומר בהדי שליחא דציבורא מילתא [מילתא] בלחשא, ועני קדושא בהדי ציבורא. האמת שברי"ף אצלנו חסרה לנו מלה, וצ"ל מילתא מילתא, פעמיים. כנראה המדפיס חשב שזה מיותר. אבל מי שיראה בגאונים, הדבר כתוב מפורש. גם רבינו אברהם הנז"ל העתיק כך, 'מילתא מילתא'. א"כ יוצא, שזהו מקורו של הרמב"ם. ממילא, לא צריכים לבדות, שהרמב"ם המציא זאת עפ"י הגמ', אלא הדבר כתוב ברי"ף במפורש, ואומר בהדי שליחא דציבורא מילתא מילתא בלחשא, ועני קדושא בהדי ציבורא. זה בדיוק מה שהרמב"ם כתב.

מי שיראה, הדבר מובא גם באוצר הגאונים [מס' ברכות חלק הפירושים דף 127], וכתב רבינו האי ז"ל, דהכי מנהגא דרבנן, דשתקין ושמעין. וכד אמרי יתברך הדר לצלותיה. ואיכא מנהגא לרבנן נמי, דכד עאיל איניש לבר כנישתא וקא מצלי בלחשא, מעפב. [דרך אגב, אנו עושים דגש חזק אפילו בעא"ן. יש לנו צחות בלשון, ואנו יכולים להדגיש אפילו את האותיות הגרוניות, מה שלא נשמע בכל העולם]. עד דמסיימין. וכד פתח צלותיה שליחא דציבורא, מתחיל הוא י"י שפתי תפתח. ואומר בהדי שליחא דציבורא מילתא מילתא בלחשא. ואומר קדושה בהדי ציבורא. א"כ הדבר מפורש, ואין צורך להמציא כל מיני השערות, ק"ו שאין להם יסוד.

כעת תשמעו, את עיקר הנקודה בהמשך דבריו. הרמב"ם כותב כך, ויתפלל עמו בלחש מלה מלה, עד שיגיע ש"צ לקדושה. ועונה הקדושה עם הציבור, ומתפלל שאר התפילה לעצמו. לכאורה מה הפירוש? כעת כשהיגעת אחרי הקדושה, כיצד תתפלל? האם תמשיך מלה מלה עם הש"צ, או לא? הדבר קצת סתום. את הפרט הזה, הוסיף הרמב"ם מעצמו, הוא אינו כתוב במפורש ברי"ף. אבל לא ברור, מה התכוון הרמב"ם. הרי בשתי הברכות הראשונות, ברכת

שערי יצחק – השיעור השבועי

שזה אסור. דהיינו, כשמתפללים תפילה אחת, הציבור עונה קדושה. הציבור לא אומר 'נקדישך ונעריצך' או 'כתר יתנו לך' ביחד איתו. הציבור רק שומע, ועונה קדוש קדוש.

דרך אגב, ישנה טעות אצל העולם, חושבני שהטעות נפוצה אצל רבים. הרי כשמתפללים עם הש"צ, צריך להגיד איתו מלה במלה. רק מי שאינו יודע להתפלל, יוצא ידי חובה בשמיעה. אבל מי שבקי, חייב להתפלל בעצמו. תפילה רחמי היא, חייבים לומר. כל אחד צריך לבקש רחמים על עצמו. אבל לאחר שהם ענו בקדושה 'קדוש קדוש', 'ברוך', 'וימלוך'. אח"כ, מה עם בא"י האל הקדוש? הם לא אומרים. אינם שמים לב, ומתחילים ישר את הברכה הבאה, כגון למשה ציוית. אבל זו טעות. הם חייבים לומר בלחש ברוך אתה ה' האל הקדוש, כי זהו חלק מהברכה. דהיינו, אמירת ברכתם תהיה קדוש קדוש, ברוך וימלוך, וברוך אתה ה' האל הקדוש. אמנם זה לא נוסח הברכה, אבל חייבים זאת במצב של תפילה אחת.

בכל אופן, לענ"ד בודאי שלכתחילה יותר טוב שתגיד עם הש"צ מלה במלה, את כל נוסח 'נקדישך ונעריצך' או 'כתר יתנו לך'. הדבר לא סותר את מה שהרמב"ם אומר, שש"צ אומר זאת, זה כעת אנו עושים את מה שהש"צ עושה. נכון שאולי לא צריך, אולי זאת לא חובה, ישנם כאלה האומרים שכן, גם בשו"ע וסי' ק"ט ס"ב כתוב כן להגיד את כל הנוסח, בודאי שאתה עושה יותר טוב. אבל להגיד שהרמב"ם אומר שהדבר אסור? זאת לא ראייה. הרמב"ם כותב 'עונה הקדושה', כי זה מה שחייבים. אבל יותר מכך, ע"ז הרמב"ם לא דיבר, ואין להעמיס עליו דמיונות, או מה שרוצים.

הוא ממשך וכותב, ובענייה לבד, הרי היודע אינו יוצא יד"ח. ונמצא שתפילתו חסרה ברכה אחת. ולפיכך כתב רבינו, רק עונה, ולא יאמר כלל עם הש"צ. וכאשר יסיים ש"צ האל הקדוש, מה עושים? תשמעו מה הוא אומר, עונה אמן. וכיון שלא אמר את הנוסח עם הש"צ, אינו נקרא עונה אחר ברכותיו. ומיד מתחיל אתה קדוש,

מגן אברהם ומחיה המתים, הוא אומר עם ש"צ מלה מלה. ואחרי הקדושה, אומר הרמב"ם, תתפלל לעצמך. מה עם מלה מלה? יכול להיות שהוא מתכוון שימשיך כך, ויכול להיות שלא. אולי הוא רק אמר לעצמו, לאפוקי הקדושה. א"כ מה הפירוש, ומתפלל שאר התפילה לעצמו. מהו 'לעצמו'? הרי ענית על הקדושה, א"כ את יתר התפילה תתפלל לעצמך. אם זה מלה מלה, או שאתה כבר לא חייב להיות צמוד עם הש"צ, הדבר אינו ברור, יכול להיות שכן ויכול להיות שלא.

אלא הבנת הדברים כך. הרי הנקודה היא, להגיע לקדושה ביחד עם הש"צ. דהיינו, אם לא תתפלל איתו צמוד, אם תתפלל לאט, אתה גיבור לעולם י"י וכו', רב להושיע וכו', ופתאום הש"צ כבר הגיע לקדושה, לא תוכל לענות אחריה. א"כ מה הרווחת? ואם תתפלל מהר, תגיע כבר לברכת אתה חונן, הפסדת את הקדושה. הרי ממילא חזרנו שוב לשאלה, של הפסקה בתפילה. לכן אומר הרמב"ם, את שתי הברכות הראשונות תגיד איתו מלה מלה, תהיה צמוד אליו כדי ש'בנקדישך ונעריצך' תהיה יחד איתו. אבל אח"כ, זה כבר לא משנה.

אולם תראו מה כתוב פה, הם מבינים בכלל משהו אחר, כוונת רבינו 'לעצמו', שאינו עונה אמן אחר ברכות הש"צ, שלא יהיה עונה אחר ברכותיו. מה הקשר? 'לעצמו' זה לא לענות אמן? הדבר בכלל לא מובן. ולהקדים שתיים ושלוש תיבות אינו רשאי, דאסור להקדים תפילתו לתפילת הציבור. ועוד שמירון כזה מבלבל את הכוונה, וכמו שכתב הר"א בן רבינו. זאת כבר הסברנו, שהדבר אינו נכון. כי רבינו אברהם בן הרמב"ם לא מדבר על שתי תיבות או תיבה אחת, אלא על כמה ברכות, שזה אכן מבלבל, אבל לא על כמה מלים.

והוא ממשך, מה הפירוש 'עונה קדושה'? כלומר שאינו רשאי לומר המלים של נוסח הקדושה, כי לא נתקן נוסח זה אלא לש"צ, כמו שכתב רבינו בסדר התפילה. אמנם זה לא קשור לנושא שלנו, אבל חושבני שגם זה אינו נכון. אולי הרמב"ם סובר שלא צריך, ואכן כך העולם נוהג, אבל לא

וממשיך עם הש"צ מלה במלה עד סוף התפילה. נמצאת כל תפילתו, תפילת ציבור. ולא חיסר שום ברכה, ולא ענה אמן אחר עצמו. שמעתם? ודין זה הוא היסוד והבסיס התלמודי לתקנת רבינו, להתפלל תפילה אחת בלי לחש וחזרה. גם זה אינו מדוייק, זה לא בסיס תלמודי ממש, זהו לא מהגמ', אלא מהגאונים, והרי"ף הוא שכתב זאת, כמו שביארנו בס"ד.

אח"כ הוא כותב, שהם [הדרדעים. העורך] נוהגים כך, כאשר אנו מתפללים תפילה אחת כתקנת רבינו, מתחיל הש"צ בקול רם י"י שפתי תפתח, וכל הקהל אומר עמו מלה במלה. וכשיגיע הש"צ לקדושה, עונים אחריו כל העניות של הקדושה, עד אמן אחר האל הקדוש. ואומרים 'אתה קדוש' כתקנה, וממשיכים עם הש"צ מלה במלה עד סוף התפילה בלי לענות אמן כלל. שמעתם? מה קרה פה? הרי את הקדושה הם רק שמעו, וכעת הם כבר בברכת 'אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה', אבל חסרה להם ברכת 'אתה קדוש', שהרי הם לא אמרו כלום, אלא ענו לש"צ. א"כ כעת מה הם יגידו? אתה קדוש? ומה עם ברכת אתה חונן לאדם דעת? דהיינו, הוא אומר, שאחרי שהם גומרים את הקדושה, אומרים כעת בלחש ברכת אתה קדוש, כי חסרה להם ברכה. אבל איפה הי'דעת? אני חושב שפה הם איבדו את הדעת. כי הרי ממה נפשך, או שהם מדלגים את הברכה הזאת, ולכן הם חסרי דעה. או שהם אומרים אותה, ואז שוב פעם הם נכנסים למירוץ, שהרי הש"צ אומר כעת בקול רם 'אתה חונן לעולם דעת', והם אומרים כעת בלחש ברכת 'אתה קדוש'. א"כ חזרת ששוב ישנה אותה בעיא, א"כ מה תיקנת? הנה פה, את ברכת 'אתה קדוש' אתה חייב לרוץ? א"כ שוב פעם, זהו שיבוש. זה אכן בלבול. ומ"ש מהרי"ן, זו האמת והדרך הנכונה.

עוד הוא כותב, וזוהי כוונת רבנו במ"ש, מתפלל לעצמו. שמתחיל לעצמו מן אתה קדוש. הוא אומר, למה הרמב"ם כתב 'לעצמו', אלא הכוונה שתגיד אתה קדוש, כי זו הברכה שחסרה לך. אבל הרי הסברת קודם, ש'לעצמו' היינו לא לענות אמן, עכשיו אתה אומר ש'לעצמו' זה

פירוש אחר? הוא הרי כבר השתמש במלה 'לעצמו', לכוונה רחוקה ועקומה, ועכשיו הוא לומד עוד כוונה אחרת לגמרי? שוב פעם, אלו דברים שאינם מתחילים.

והוא ממשיך וכותב, וכן כתב מהרח"מ. הכוונה מרכבת המשנה חלמא. יש הרי שני ספרי מרכבת המשנה. אחד ספרדי, הרב אלפנדארי, ואחד אשכנזי. פה זה מרכבת המשנה של מה"ר שלמה חלמא, שהיה אשכנזי. א"כ כתב הרב מרהמ"ח, דדוקא עונה ואח"כ אומר אתה קדוש וכו'. שוב ושוב, דבריו אינם מתחילים בכלל. פשוט לא מבינים מה שכתוב. בעל מרכבת המשנה אומר, תענה את הקדושה, ותגיד אתה קדוש לעצמך, אבל מובן שהכוונה לפני שהש"צ אומר האל הקדוש, לא אחרי כן. דהיינו, כשהש"צ אומר 'לדוד ודוד נגיד גדלך', אז תגיד אתה קדוש, בזמן שאומרים את התוספת, אבל לא אחרי האל הקדוש. זהו בכלל בלבול. והוא מסיים שכך הורה סבו, וכמובן לא מזכיר שסבו והנגררים אחריו הוחרמו ע"י כל גדולי ישראל. המנהגים שהם קבעו לעצמם, הם חדשים. זה לא כמסורת. אין דרדעי בן דרדעי בן דרדעי וכו', הם התחילו להנהיג כפי הבנתם הקלושה, ואין לזה שום תוקף. נתפסו לרמב"ם, בגלל השקפותיהם שמקורם חיצוני מתרבות יון, רח"ל.

סיבת קלקולם של כת הדרדעים ורבניהם, מדוע דוקא הם נמשכו אחר הרמב"ם, ושחכמות חיצוניות גורמות להבנה שטחית בלימוד תורה"ק.

כיון שהזמן כבר קצר, אומר לכם רק מה ברצוני לומר לכם למסקנא. היכרתי את הספר הזה [פירוש הר' קאפח על הרמב"ם. העורך] לפני שנים רבות, עברתי בזמנו על הספר, כשנדפס, וראיתי הרבה דברים משובשים. לדוגמא, פירושים שהוא כותב עליהם רבותינו פירשו לנו ו'פירשו לנו רבותינו', ואני אומר לכם באחריות, אלו פירושים של עמי ארצות. כל הפירושים שהוא הביא בשם רבותיהם, הם מאנשים שאינם יודעים ללמוד, כמו שהוא לא יודע ללמוד. רואים פה בספר הזה, שהם מתוך חוסר הבנה מוגזמת ממש. פירושים עקומים, דחוקים ורחוקים. לא זכו.

שערי יצחק – השיעור השבועי

להיזהר מהם, שבני תורה שלא יקבלום. דהיינו, כל חכמי ישראל, אלה שלמדו חכמות חיצוניות, נכנסו להם דעות זרות. חס ושלום שאנו פוגעים בגדולי ישראל וכדו', אבל כיון שראו גדולי ישראל הבאים אחריהם דבר זה, א"כ אמרו, טוב, הרמב"ם מקובל עלינו, הכל טוב ויפה. אבל פילוסופיא, מורה הנבוכים, זה לא יבוא בקהל. לא נכנס. כיון שכל הדברים האלו באו והושפעו מחכמות חיצוניות.

כל מי שרצה ללמוד חכמות חיצוניות, ודרך אגב הוא אחד מהם, עוד בתימן הוא למד חכמות חיצוניות מהערבים ומהתורכים, מגויים ואומות העולם, א"כ בד"כ האנשים האלו הם שעושים לנו צרות. דהיינו, יש חכמת התורה, וישנן חכמות חיצוניות. כשאדם לומד חכמות חיצוניות, הוא חייב להתפשר עם התורה, כי כבר נכנסו לו כל מיני דעות זרות, לכן נופלים להם כמה דברים בדרך.

ובעצם הבעיא היא, שהם חושבים את עצמם חכמים יותר מכולם. בשביל כך, אינם נכנעים לחכמי ישראל. אינם מקבלים את דעותיהם של חכמי ישראל, כי הם חושבים שהם מבינים יותר. אבל כמו שהראיתי לכם, הם לא יודעים ללמוד בכלל, אינם יודעים בין ימינם לשמאלם, אפילו דברים פשוטים ברמב"ם. אז מה הם מבינים בסתרי תורה, בזה"ק? כרחוק מזרח ממערב.

אני מקוה שהדברים האלה לתועלת, שידעו תועי רוח בינה. אינני אומר את הדברים האלה כדי ח"ו לפגוע במישהו, אלא שהדברים האלה כואבים לי ממש, כי רואים שזה כדרך עמי הארצות, שלא מבינים אפי' דברים פשוטים, לא יודעים ללמוד פשט נכון. כגון בנ"ד, שהדברים ברורים כשמש, לא הייתי צריך להתאמץ ולהתעמק בכך, אלו דברים גלויים. יהי רצון שיפקחו עיניהם ויראו שהם שוגים בדרכם, וכעין מ"ש הרמב"ם בס"פ י"א ממלכים, שלעת"ל אוה"ע הנצרים והישמעאלים יכירו ויבינו שאבותיהם הטעום, ושקר נחלו, ויחזרו כולם לדת האמת יעו"ש.

אבל כפי שאמרנו, הכל בא מהחושך של יון. מהחכמות החיצוניות. הרי הפילוסופיא התחילה בעולם, אריסטו וכל הפילוסופים התחילו ממתי שלא היתה בעם ישראל נבואה. למה לא היו

באופן אישי, אני יכול לספר לכם, כשהייתי בחור ישיבה, פגשתי אחד מהגדולים שלהם, למעשה הגדול שבהם. בזמנו היה לי איזה רעיון ברמב"ם הלכות תפילין. הבנתי מהרמב"ם חידוש. הרי כתוב בגמ' במס' מנחות ודף כ"ט ע"ב אמר רבא, שבעה אותיות צריכות ג' זיונים, שהן שעטנ"ז ג"ץ. דהיינו, שלשה תגין בכל אות מאותיות אלו, וכפי הידוע זה בס"ת תפילין ומזוזה. אבל מתוך דברי הרמב"ם עלה בדעתי חידוש, שהרמב"ם סובר כי שעטנ"ז ג"ץ זה רק במזוזה. לפי שהרמב"ם העלה לגבי מזוזה, לכתוב שי"ן עם תגין, עא"ן עם תגין, וכו'. הוא לא אמר על כל אותיות שעטנ"ז ג"ץ לכתוב, אלא רק במלים מסוימות. משא"כ בספר תורה, ישנם תגים אחרים בכלל. יש אות שיש עליה שלשה, ויש ארבעה תגין, ויש של חמשה תגין, וכו', וכך גם בתפילין. ולא בשעטנ"ז ג"ץ קבוע, ולא רק שלשה תגין, כמו שמפורסם כיום על-פי שיטות ראשונים אחרות. א"כ אמרתי לו את הפירוש הזה, והוא הכחיש אותי. אמר, מה פתאום. זה אדם שלמד את הרמב"ם אולי שלשים או ארבעים פעם, ולא הבין זאת. ואני בתורת בחור ישיבה כבר הבנתי זאת. והוא עוד מתווכח איתי, ואומר שזה לא נכון. יותר מאוחר עיינתי במפרשים, וראיתי כי אכן צדקו דברי. בקיצור, ברצוני להגיד, יש פה חוסר הבנה. ואין בזאת כל ספק למבין וליודע.

בזמנו אמרתי לת"ח אחד, שהוא חולק בפירושו על הכס"מ ועל המ"מ וכדומה, כלאחר יד, בלשון מדברת גדולות, בזמן שהוא לא הבין בכלל מה שהם כתבו. הלה לא האמין לי, ודרש הוכחה. אמרתי לו, טוב, כשיזדמן לי. אחרי זמן לא רב הראיתי לו. עיין היטב, וכשנפגשנו שוב, אמר לי, אכן. וסימן לגסות הרוח, עניות דתורה.

ותדעו לכם, החושך הזה, קשור לתרבות יון. כיצד באו הדברים האלו, מדוע נתפסו הדרדעים להרמב"ם? בגלל שהוא דוקטור, הוא היה רופא. דהיינו, חכמות חיצוניות. צריכים להבין זאת פשוט. דרך אגב, גם רס"ג, כמה שהוא נחשב מגדולי ישראל, כותב המאירי בהקדמתו למסכת אבות, שישנם דברים בדברי רס"ג שצריכים

קראים בבית ראשון? למה לא היתה פילוסופיא? כי אז היתה נבואה. היה אור ה' גלוי בעולם. כל מי שיכחיש את האמונה, או את יסודות הדת, היו נביאים בישראל, ועל ידם היה רואה דברים שזה לא מסתדר לו, וממילא הוא היה חייב להודות באמונת ה'. אבל בעוה"ר, פסקה הנבואה בבית שני, ומאז התחילו כל הצרות. אז התחילו להיות בעם ישראל הצדוקים, התחילו להכחיש את התורה שבעל פה, ואצל היוונים התחילה הפילוסופיא, והרמב"ם קלט את הפילוסופיא מאומות העולם, והחכמות החיצוניות האלה הם שהכניסו לעם ישראל כל מיני דעות זרות. לכן גדולי ישראל נימנו וגמרו, שצריך להרחיקם. ויה"ר שנזכה, שאור החנוכה יאיר את דרכינו, אכ"ר.

הזמנת הציבור לחתונת הבה"ח שאול הי"ו, בן מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א.

בעז"ה אנו מחתנים את בננו, הבה"ח שאול הי"ו, בנר שלישי דחנוכה. כמובן, כל ציבור משתתפי השיעור מוזמן, בעז"ה אולי בשבוע הבא נחלק הזמנות, אבל מי שקיבל וגם מי שלא קיבל, זה לא משנה, כולם מוזמנים בעז"ה. כל ידידינו הקשורים אלינו, מוזמנים לבוא ולהשתתף בשמחתינו. החתונה תהיה בעה"ת ביום שני בלילה, נר שלישי דחנוכה.

בנוסף, בעז"ה במוצ"ש הבאה, אחרי השיעור, זה כבר 'שבת פְּדָע', שבת ההתחלה, ונעשה פה בעז"ה ובלי שום נדר אחרי השיעור קצת שמחה, קצת געלה, גם נלביש את החתן, נעשה לכבודו קצת שירה ושמחה בע"ה. ובמוצ"ש שאחרי כן, זה מוצאי שבת החתונה, נעשה פה כבר סעודה ממש בל"נ, סעודת שבע ברכות. ירבו הששונות וירבו השמחות וירבו גילים ורון.

חלק השו"ת:

שאלה: בעניין הדלקת החנוכה, כשהדליקו בחוץ, כיצד הם הדליקו בחוץ?

תשובה: מבחינת הרוח, ישנן כמה אפשרויות. יתכן שעשו להם פתילות עבות, או שפתחי בתיהם היו בצורה מוגנת מהרוח. כנראה הם דרו בסימטאות או בחצרות, בניינים שסגרו את הרוח

בתוך חצרות הבתים. בניית הבתים היתה בצורה כזאת, כמין אות ח"ת, כידוע מדיני עירובי חצרות ושיתופי מבואות, ממילא אפשר היה להדליק נרות בפתח הבית. וגם בצירוף שהפתילה היתה עבה, כך שלא היתה להם בעיאי.

שאלה: מותר להזכיר את השמות הקדושים [צדנלב"ש], כמו שהרב אמר?

תשובה: אנחנו מתירים לומר את כל השמות האלו, ואפילו קרע שטן וכדומה. הגרי"ח, דהיינו בעל בן איש חי בשו"ת תורה לשמה, מפקפק בזה. אבל הדבר נראה לי חומרא בעלמא. [אמנם השם דיקרנוסא, בתפילה על הפרנסה, לא אומרים, רק מכוונים. וצל"ע מה החילוק]. זכורני שאבא מארי זצ"ל אמר אפילו את השילוב של שם הוי"ה. ז' שמות הקדושים אסור, אבל לא צירופים של שמות, זה לפענ"ד חומרא וחסידות יתירה. עכ"פ מצד הדין בודאי מותר.

שאלה: האם את כל הדברים שהאר"י ז"ל אומר, מהרי"ץ יישבם לפי נוסחתינו?

תשובה: צריך לדעת כך. שיטת מהרי"ץ היא, שבנוסח שלנו ישנם סודות, לא פחות מנוסח האר"י. הרי האר"י היה ספרדי, יותר נכון, אמו היתה ספרדייה ואביו אשכנזי, אבל מפני שהוא גר בין ספרדים, לכן הוא גילה את הסודות לפי נוסח הספרדים. כך אומר החת"ס בתשובותיו. אבל, בכל הנוסחאות ישנם סודות. אם בנוסח של האשכנזים יש סודות, ק"ו בנוסח של התימנים, שהוא עוד יותר מבוסס. לכן בנוסח שלנו, גם במנהגים שלנו, יש סודות. מהרי"ץ בעצמו, היה מקובל גדול. הוא לא כ"כ גילה זאת, רק פה ושם, אבל רואים שהיתה לו בקיאות בזה, כמו אשרי יושבי ביתך. הייתי אומר אפילו, יותר מהש"ס... ממש בקי עצום. הוא לפעמים אפי" לא מצייין דף, אלא באיזה פרשה, ממש כמו נחל נובע מקור חכמה.

שאלה: כיצד לא נשאר שריד ופליט בקהילות ארצות המערב שנוהגים כמו הרמב"ם? למה רק יהודי תימן נוסח בלדי, היחידים שנשארו לנהוג עפ"י ספר אהבה שלו? כיצד שם לא נשאר שריד ופליט?

שערי יצחק – השיעור השבועי

הרא"ש, הגיע לתימן רק בתקופה האחרונה, אבל אז כבר היה הכל מבוסס ומסודר. בפרט שהיו כבר הספרים של מהרי"ץ, א"כ כבר היה הכל מיוסד בבירור. רק במקומות שנשתנו המנהגים, איפה שלמדו שו"ע ולא היה להם את הספרים האחרים, במקומות הרחוקים, הלכו

לפי הספרים שהיו בידם. ישנם אפילו מקומות שהלכו לפי הגהות הרמ"א, כי לא היו להם רבנים גדולים שיכוונו אותם. אבל במקומות המרכזיים, כבר היתה שיטה ברורה, וידעו כבר כולם כיצד לנהוג.

והמקום ב"ה יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשה לאבותינו בימים ההם בזה"ל, כי הנה החשך יכסה ארץ וגו' ועליך יזרח י"י וכבודו עליך יראה, אכ"ר.

תשובה: כי אצלם באו אח"כ רבנים גדולים אחרים, בא רבינו הרא"ש וחכמים אחרים, ולכן הדבר השתנה. הרא"ש הרי היה אשכנזי, והוא בא לספרד, (ברח מאשכנז כשהכניסו את רבו מהר"ם מרוטנבורג לבית האסורים), והרבה מדבריו מיוסדים על שיטת רבותינו בעלי התוספות, אבל הם אשכנזים. אך כיון שראו הספרדים שהוא גברא רבא, נטו בהרבה דברים אחריו. לכן כשבא הבית יוסף, הוא כבר ראה מצב אחרי כמה וכמה דורות, שיש צורך להכריע בין שלשת עמודי הוראה. הרא"ש לא היה בתימן, ספריו לא היו נפוצים שם. ביהדות תימן בדורות הראשונים היו רק הגאונים הרי"ף והרמב"ם, כי ספרים אחרים לא הגיעו אליהם. לא שלא הגיעו בכלל, אלא לא התפרסמו. כמובן היו שאר ספרי תושבע"פ, מדרשים ומפרשים. אבל הרא"ש כיון שגר אצל הספרדים, וכ"ש הטור בנו, לכן השתנו אצלם הרבה דברים, לפי הגדולים שלהם. וכמובן שהכל מהשמים. התלמוד בבלי עם פירוש

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, והוסיף מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

דרושים

פעילים ברחבי הארץ
להחתמת "מנויים לחיים"

מילגה חודשית נאה

למתאימים!

פרטים בטל'

050-4140741